

REVISTA ISTORICĂ

Anul al XI-lea, N-le 1-3.

Ianuar-Mart 1925.

279849

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE

PUBLICATE

DE

N. IORGA

CU CONCURSUL
MAI MULȚOR SPECIALIȘTI.

SUMARIUL :

N. Iorga : O scrisoare a lui Manoli-Vodă. — Biblioteca lui Brincoveanu la Hurezi. — O notă polonă despre Principate la sfârșitul secolului al XVIII-lea. — Informații nouă despre vechiul comerț român. — Colonia românească din Paris după condicile bisericii ei. — Tot Țamblac. — Scrisori de studenți români la Paris.

V. Motogna : Documente nouă privitoare la episodul Dragoș. — Un călător în Moldova la 1857.

C. J. Karadja : Incunabilele ce vorbesc despre țara noastră.

Remus Ilie : Cetățile de la Dunăre și rostul lor în secolul al VI-lea.

Documente de *N. Iorga și alții*

N. Iorga : Cronică. — Dări de samă.

1925

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ”, VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Sibiu
T-477

Bibl. Univ. Cluj.
Nr. 410 1925

PREȚUL 15 LEI

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

O scrisoare a lui Manoli-Vodă

Între Fanarioții nefanarioți — și sînt mulți — niciunul nu e mai curios decît acei Manoli-Vodă Roset, care-și zicea și Giani, boier moldovean, pe care împrejurările l-au făcut a fi Domn pe rînd în amîndouă țerile noastre, în cursul războaielor dintre Ruși și Turci la 1769-74 și la 1789—92.

Fără vre-o importanță cît a fost în dregător e, înrudit probabil, nu cu Roseteștii din Moldova, ci cu acea ramură a lui Antonie-Vodă, tată a două beizadele zbuçiumate, care a fost rămas la Constantinopol, el datorîia poate cuca legăturii cu vre-un puternic turcesc, dar a păstrat-o, pînă la o vreme, prin credință, dacă nu și prin vrednicie. La urmă însă a făcut și el ca Alexandru-Vodă Ipsilanti, părăsind rîndurile, menite înfrîngerii, ale Turcilor. Dus de Ruși în țara lor, el s'a sîrșit acolo, și dăunăzi pribegi romîni îi găsiau mormîntul pe acel pămînt străin.

Urechiă a tipărit în „Istoria Romînilor“ cîte un act de ale lui prin care îndemna pe locuitori să stea alături de Împărăție. Documentele privitoare la administrația lui sînt însă foarte rare. E o adevărată surprindere găsirea în colecțiile d-lui C. Argetoianu a celui care urmează.

E cu atît mai interesant acest privilegiu, împodobit grosolan de un caligraf de provincie, cu cît dă tot Divanul de la Craiova al efemerului Voevod, Divan care, alături de Dumitrachi Geanoglu, probabil o rudă, cuprinde pe acel Ștefan Pîrșcoveanu care la pacea din 1774 a dorit Domnia și a cerut-o, fiind biruit de trecerea și priceperea lui Alexandru Ipsilanti, dar încolo boieri oiteni mai mici și chiar mărunți de tot, de la Constantin Argetoianu, totuși coborîtor după femeii din Mihai Spătarul Cantacuzino, de la Fote Vlădoianu și de la Dumitrachi Obedeanu, de la doi Poienari și un Birșescu, la un Colceag, Racoviceanu, Prisăceanu, și chiar ... Țulcănescu.

Milstiiu bjiu Io Manuil Rozet Voevod gnū davatū gspstvami.

De vreme ce încă de când Domnul Dumnezeu ne-au adus aicea în partea locului la Scaunu Craiovei, fiind Vel Ban, și aflându-ne cu tot felial de silință și credincioasă slujbă spre trebile oștirii prea-puternicei Împărății dupe a noastră dreaptă slujbă, mai în urmă din dumnezeiasca Pronie și din bun cugetul prea-puternicii Împărății, ne-au miluit cu Domnia Țării-Rumî-nești, decl venit-am și noi din tot cugetul nostru spre a chivernisi și a milui atât sfintele și dumnezeăștile case și a înnoi milele și altor frați Domni dă mai înainte, cât și de a cinsti pe toți cinstiți și credincioși boiari Domnii Mele, pe fieștecare dupe treapta sa, atâta din treapta dintăiu cât și de al doilea și de al treilea cari s'au aflat cu sălință și cu credință slujindu la toate trebile și poruncile oștirii Împărătești, unde într'aceste mili ce am arătat spre toți de opște, precum și spre paza și ocrotirea a toată Țara-Rumânească, care au fost drepte raiete și care să vor arăta și de acum înainte cu supunere, și aflându-se aicea în orașu Craiovei și o sfântă și dumnezeiască biserică domnească ce iaste zidită din temelii de răposatu Matei-Vodă Basarab, unde să cinstește și prăznuiește hramu sfântului și marelui mucenic Dimitrie izvorătoriu de mir, care dupe vremile trecute, învechindu-se, s'au stricat și s'au dărăpănat și în urmă pentru bună întemeierea ei, din creștineasca râvnă, fiind aicea dumnealui cinstitu și credinciosul boiariu Domnii Mele Costandin Argetoian Vel Cluș. și bine cugetând spre cele dumnezăești bune fapte, dintru a dumisale plăcută râvnă de iznoavă au înfrumusețat-o, zugrăvindu-o peste tot cu toată cheltuiala dumisale, atâta den lăuntru, cât și cu alte nemesti de din afară. Pentru care sfântă casă ne-au arătat dumnealui și mila ce au făcut-o alți frați Domni de mai înainte vreme cu cărți domnești, unde am văzut Domnia Mea că scrie ca să aibă a țanea și a scuti trei preoți și un diacon, care preoți să fie în pace și ertați de tot birul preoțesc, și de toate alte angarii câte vbr eși peste an în țară la Visteria domnească, scutind și din bucatele lor de dijmărit stupi i rămători o sută de vinerici, ved. de vin trei sute. Dar, fiindcă aicea, în orașu Craiovei, numai această sfântă biserică iaste domnească și veiche, unde totdeauna să află cu politie de arhereu locului, și iaste și Scaun bănesc cu adunare de boeri și de norod creștinesc spre lauda sfintelor rugăciuni

dumnezeești, și fiind trebuință de a avea această sfântă casă tot felul de milă și ajutor domnesc,—care Domnul Dumnezeu dupe vremi îi va orândui oblăduitori și stăpânitori țării aceștia— și aflându-ne și noi acuma aici la Craiova cu Domnia Țării-Rumânești, bine am voit și Domnia Mea de am înnoit toate milele acestea ale altor frați Domni de mai înaintea Domnii Mele, și deosăbit mai milostivitu-m'am și Domnia Mea de am mai adaos peste această milă, ca să aibă a țânea sfânta biserică peste tot patru preoți și un diacon, care să fie scutiți de toate dăjdiile și angăriile, vercate vor ieși de la Visteriia Domnii Mele peste an în țară, cât și toate zaherele ce vor eși, încă să fie nesupărați, și drepte bucatele lor, de vineri, vedr. patru sute, și de dijmărit, stupi i rămători doaă sute, i de oierit, oi doaă sute. Și să mai țâe sfânta biserică și patru oameni streini scutiți iarăși de toate dăjdiile și angăriile ce vor eși pe an în țară de la Visteriia Domnii Mele, ca să fie pentru poslușania tribilor sfintei case. Osebit de aceasta, iarăș m'am mai milostivit Domnia Mea de am mai adaosu și am mai dat milă sfintei case din vinericiu domnescu din dealurile Orodului Ple-nița, Calafatu i Rudari ot sud Mehdiț., să aibă a lua milă domneaască de toată vadra câte doi bani, dupe cum au și alte sfinte mănăstiri, ca să fie de adaosul și ajutoru sfintei biserici pentru toate cele trebuincioasă. Și din mila această am făcut Domnia Mea să aibă a țânea sfânta biserică și un dascal slovonescu care să fie peste învățatura copiilor celor ce vor năzui cu călduroasă inimă să învețe carte, care dascal să fie și el scutit de toate dăjdiile dupe cum am zis mai sus, aflându-să întra cântări dumnezeești spre lauda și poliția sfintei biserici. Și să mai țâe sfânta biserică și un scaun de carne, care iarăș să fie apărat de erbărit și de vamă, de vâțași de măcelari și de toate alte angari, să rămăe și Domnii Mele večnică pomenire și ca totdeauna să să pomenească la sfântul jârtfelnic și numele răposașilor întru fericire părinților Domnii Mele. Pentru aceia dar întărim Domnia Mea aceste mile de mai sus zise cu acest cinstit și credincios hrisov al Domnii Mele și tot sfatul și mărturia cinstiților și credincioșilor boieri ai Domnii Mele: pan Dimitrachi Geanolu Vel Ban, pan Ștefan Pârșcoveanu Vel Vist., pan Costandin Argetoianu Vel Cluț., pan Fote Vlădoianu Vel Pahr., pan Dumitrache Obcedanu Vel

Stolc., pan Vladu Țulcănescu Vel Comis, pan Dumitrache Colceac Vel Serdr., pan Costandin Racoviceanu Vel Medl., pan Costandin Poienariu Vel Slugi., pan Nicolaie Bărsescu Vel Pah., pan Barbul Poenariu Vel Șat. pan Barbul Prisăceanu Vel Clucer za arie. Și s'au scris în orașu Craiovei de Iordache logf. za Divan la anu de la Hs. 1770.

(Monogramă, cu „milstiiu bjiu gspdin“.)

Biblioteca lui Vodă Brîncoveanu la Hurezi

Nu se știe în de ajuns că în șirul bibliotecilor de la noi între aceia a Cantacuzinilor de la Măgureni, din care au rămas citeva cărți, ca acelea pe care le-am semnalat în „Manuscripte din bibliotecii străine”, I (în „Analele Academiei Romine”, XX) și cea de la Văcărești, apoi de la Constantinopol, a Mavrocordaiților, al cărui catalog l-am descoperit și publicat tot în „Analele Academiei Romine”, a existat și biblioteca brîncovenească de la Hurezi.

Ea cuprindea cronici bizantine și, probabil, și a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino, manuscrisele păstrându-se până în epoca Regulamentului Organic. Acum cîteva ani, mi s'a semnalat un manuscris bisericesc trecut fără drept în stăpînirea unui preot din acele părți.

Unde era biblioteca o arată această inscripție pe una din ușele caselor egumenești. Scrisă în litere negre mari pe varul ce acopere zidul, ea are acest cuprins:

† Βιβλιοθήκη τροφής ἐρατῆς ψυχικῆς οὗτος ὁδὸς ἐβλῶν
προσείνει πάντορον πανδοκείαν ἐν ἔτει αἴψῃ-φ.

Adecă:

† Biblioteca de hrană dorită sufletească, această casă a cărților îmbie prea înțeleaptă imbielșugare (?), în anul 1708.

Egumenul Ioan e acel care va fi dictat inscripția, acela a cărui administrație iese așa de limpede din hîrțile de la Hurezi, găsite în podul caselor proprietății de la Brîncoveni, care au dat un întreg volum „Studiilor și documentelor” (XIV).

N. Iorga.

O notă polonă despre Principate la sfârșitul secolului al XVIII-lea

Intrebat asupra situației Turcici, un colonel al lui Kościuszko, Grabinski, plecat de la Constantinopol în Octombrie 1799, cu cele mai rele păreri despre Imperiul otoman, răspundea printr'un memoriu, care a fost publicat încă din 1917, de d. Marryan Kukiel, în „Kwartalnik historyczny”.

În ce ne privește, el se rostește astfel (pp. 155-6): „Depuis Constantinople jusqu'à Jassy je n'ai pas rencontré de troupes; mêmes les villes fortes n'ont pas de garnisons.

A Jassy j'ai vu [le] Hospodar de Valachie, Ypsilanti, qui m'a reçu avec beaucoup d'honnêteté pendant plusieurs jours chez lui. Il se souvient de l'hospitalité qu'il (sic) a joui en Pologne dans son exil, que les Polonais lui ont témoignée généreusement. Il m'a dit que, voyant la position où se trouve l'Empire turque (sic), il observe plus scrupuleusement les ordres de l'ambassadeur russe que les firmans du Sultan. Il est ami constant de la Russie. Quand l'influence de la France et de la Prusse ont chassé son père de la dignité d'Hospodar de Valachie, aujourd'hui la Russie, dominant sur le Divan, en recompensant le fils pour tout ce qu'a souffert son père, a obtenu que le Grand Sultan lui a offert l'hospodarat de Moldavie.

La Moldavie et la Valachie aujourd'hui sont désertes, sans commerce, sans aucune loi solide. Tous leurs produits sont pourris ou sans prix, car les ordres les plus sévères sont donnés de Petersbourg qui défendent [de] faire entrer aucun produit dans les pays russes. A présent, le partage de la Pologne se fait plus sentir que jamais dans toute la frontière de la Turquie.

Ypsylant était très embarrassé si je pourrais avec sûreté traverser la partie de la Pologne usurpée par la Russie. Il m'a muni avec ses passeports et avec des lettres à ses amis. Je suis parti.”

El crede că oricând Principatele pot fi năvălite de Austrieci sau de Ruși, cari, aceștia, caută a le degarnisi de trupe (pp. 152, 154).

N. I.

Informații nouă despre vechiul comerț român.

În cartea plină de informații noi a d-lui Jan Ptasnik, **Kultura wloska wiekov średnich w Polsce**, Varșovia 1922, se vorbește nu odată de țara noastră, dându-se și știri nouă.

D. Ptasnik relevază (în **Akta grodzkie i ziemskie**, XIV, no. MLXXXIX) pe un „Petrus Messopero de Ansaldo, haeres Licostomi, consul Francorum”. Moștenirea acestui Genoves la Chilia în a doua jumătate a secolului al XV-lea, când cetatea trece de la Munteni la Moldoveni, pare cu totul inexplicabilă. Poate că o altă punctuație — admițând că „haeres” ar fi bine cetit — ar da un sens mai ușor de primit: „Petrus Messopero, de Ansaldo haeres, Licostomi consul Francorum”.

Dorino Cattaneo, alt Genoves aflător în Moldova: „Dorinus Italicus de Scozavia”, „nobilis Dorinus Cathanensis, camerarius et theloneator terre Moldavie” (în „Akta”, XIX, p. 85, anul 1467; cf. no. 2872, anul 1474) nu era necunoscut. E vorba de el în extrasele din socotelile Liovului pe care le-am tipărit în „**Studii și documente**” XXIII.

După aceleași socoteli, publicate de d. Czolowski se ieau numele lui Filip și Iacob, Italieni, în legătură cu Iliăș-Vodă, fiul lui Alexandru-cel-Bun (no. 841).

Din cartea d-lui Kurtzeba, **Handel Polski s wschodem**, p. 63, scoate autorul pe alți negustori cunoscuți din aceeași nație; Iulian Gibeletto din Caffa, di S. Romolo și Antonin de' Valetarii (p. 57). Cariera lui Buonaccorsi Callimachus, sfetnicul regelui Casimir și al fiilor săi, aduce pe d. Ptasnik a vorbi și în alte locuri de Moldova. Pentru campania lui Ioan Albert în această țară, la 1487, se citează și lucrarea, necunoscută la noi, a lui St. Lukas, **O rzekomej wyprawie na Turka w roku 1497**, și a lui Lewicki, în **Kwartalnik historyczny**, 1893 („Krol Jan Olbrecht o klesce bukowinnskiej w roku 1497”).

Se dă și reproducerea splendidei fresce de la biserica Santa Apollonia din Florența, care presintă pe Filippo Scolari, Pippo Spano, „șpanul” de Timișoara al Împăratului Sigismund și aflatul lui Dan al II-lea, cu platoșă, cumpănindu-și spada în mină.

N. Iorga.

Colonia românească din Paris după condicile bisericii ei.

Biserica românească din Paris posedă încă vechile ei registre de botezați, cununați și morți.

Mi s'a părut, fiind vorba adesea de personalități importante în istoria și cultura noastră, că e bine să culeg din ele citeva date, care pot fi folosite pentru întregiri biografice.

Condica morților presintă pe Alecu Ruset (August 1853), pe un D. Serafin (1854), pe Costachi Filipescu (1854, 49 de ani), pe Elena Rioșanu (1855; 13 ani), pe Alecu Razu (1855; 23 de ani), pe Emanuel Lahovari (1855; 3 ani), pe **Ioan Voinescu** (1856, 47 de ani), pe Zamfir Roseti (1856; Bordeaux; 24 de ani), pe Alecu Pangrați (1857, 13 ani), pe copilele Plotina și Cornelia Vernescu, pe **Grigore-Vodă Ghica** (24 August 1857, 50 de ani), pe Constantin Greceanu (1857, 34 de ani), pe **Arhimandritul Iosafat**, creatorul bisericii (3 Novembre 1872, 76 de ani).

La botezuri, am crezut utile de reprodus aceste mențiuni :

„Astăzi, la 18 ale lunii lui Dechemvrie, anul 1854, s'a botezat în legea creștină a Răsăritului Zoe, fiica Ecaterini și **Radu Goleșcu**, născută la anul 1854 și avind de naș pe **Alecsandru G. Goleșcu**. Preotul Iosafat arhimandrit. Nașul C. G. Goleșcu. Martori: **Ștefan Goleșcu**, Alecu Goleșcu, Radu Goleșcu.”

„Astăzi, la 18 ale lunii lui Iunie 1855, s'a botezat Charlemagne Mircea, fiul d. C. **Alecsandru Roseti** și a soții dumisale, doamna Maria Roseti, născută Grant, născut la 16 Ianuarie, anul 1850, și avind de naș pe d. Charlemagne Hallegrain și d. **Ștefan Goleșcu**.”

„Astăzi, la 18 ale lunii lui Iunie 1855 s'a botezat... Vintilă Jules Ștefan, fiul d. C. A. Rosetti și a soții dumisale (ca mai sus), născut la 11 Ianuar 1853 și avind de nași pe d. Dimitrie Mavrocordatu și d-na Bataillard (Charlotte Frances-).”

„Astăzi, la 18 ale lunii lui Iunie, anul 1855, s'a botezat... Hora Effingham Dimitrie, fiul d. **C. A. Roseti** și a soției sale (ca mai sus), născut la 2 Iunie 1855, avind de nași pe d. C. Cantacuzen și d. **Caterina Vinterhalder**”.

La 11 Septembre 1855, Plotina lui Gheorghe Vernescu și a Irinei Urlățeanu (n. 27 Iulie); nașă **Aristița Bolliaco**; marturi Gh. Rioșanu și **Cesar Bolliac**.

La 29 Octombrie 1855, Gheorghe, fiul lui **Radu Golescul** și al Ecaterinei (n. 9 Septembrie); naș **Al. G. Golescu**.

La 10/26 (sic) Februar 1857, Cornelia Vernescu (n. 18/6 Ianuar) martur fiind Gheorghe Argetoianu.

La 23 April 1857, Sultana, fiica lui **I. I. Bălăceanu**, și a Mariei Dumont de Beaufort; martur Costache Bălăceanul.

La 20 8 Septembrie 1857, Grigore fiul lui Grigore Grădișteanu (nu se dă numele mamei).

La 18/30 Ianuar 1858, Maria, fiica lui C. Ghica și a Călinei Balș (n. 16/28 Decembre 1887); marturi D. R. Rosetti și Archibald N. Smith.

La 6 April 1858, Elena, fiica lui C. Crejulescu și a Mariei Filipescu (n. 11/23 Iulie 1857).

La 2/14 Maiu 1858, Maria, fiica lui Grigore Grădișteanu și a Alexandrinei născută Durand (n. 2/14 Maiu 1858); naș **P. Grădișteanu**; marturi G. Alexianu și G. Cantili.

La 15/27 Iunie 1858, Maria, fiica lui Gheorghe I. Vernescu, și a Irinei Urlățeanu (n. 10/22 Maiu 1858); marturi Zinca Riosianu.

La 10/22 August 1858, Zinca, fiica maiorului Constantin Cerchez.

In acelaș an, Luison, fiica lui Pompiliu Piso și a Ecaterinei Lăzăriceanu. Naș **Massimu**.

In August 1867, Grigore, fiul lui Al. Ghica și al Teelei de Stankowitsch; nașă contesa de la Grange.

La 6 Maiu/24 April 1869, Carol, fiul acelorăși.

Urmează I. Anton Bibescu, născut la Tours, 20 Iulie 1878, fiul lui **Al. Bibescu** și al Elenei Iepureanu; nașă Elisabeta Filipescu; și Grigore Sturza (n. Dieppe, 13/25 Iulie 1897).

La căsătorii:

La 27 Septembrie/9 Octombrie 1856, **Grigore-Vodă Ghica** cu Eufrosina Leroy, nun Teodor Cazimir, marturi V. Gappi și M. Ialomîțanu.

La 9/21 Maiu 1857, **Adolphe d'Avril** cu **Maria Odobescu**; nun **Scarlat Ghica**, in numele Caimacamului muntean, și N. Petrovici, ca represintant al Dariakăi, soția prințului Danilo al Muntenegrului.

La 18/30 Iulie 1857, N. N. Cantacuzino cu Cleopatra Filipescu; marturi: „prințul” A. Cantacuzino, Maria Cantacuzino, N. Roset Bălănescu, William Hansoulher, Gr. Gănescu.

La 1/13 August 1857, **Vasile Alexandrescu** (Urechia) cu Françoise Dominique Plano. Nuni: Charles Bailly Baillère și Marie Plano. Iscălese marturi: C. Boerescu, I. N. Șoimescu.

La 17/5 April 1859, Constanța, fiica lui **C. Mihai Suțu**, și a Ecaterinei Mihăileasca (n. 24 Februar/9 Mart); iscălește greu **Maria Suțu**; alt martur Al. Ghica.

La 1860, fiica lui I. Cobălcescu și a Smarandei.

La 29 Decembre 1860, Ioan fiul lui I. I. Proca; nașă Ecaterina Suțu.

La 12/31 Ianuar 1861, „Elisa, fiica doamnei Pulheria Raletii”; nașă Elena Bengescu.

La 9 Mart 1861, Eugenia, fiica lui Al. N. Suțu și a Marici Nicolae Suțu.

La 1861, Maria Cozadini.

La 11 Novembre 1861, Camila Piso.

La 26 Decembre 1861 (S. Cloud), fiica lui Gr. Searlat Grădișteanu.

Tot pe atunci Elisabeta Blanchard, protestantă. Nuni: Nicolae și Smaranda Roznovanu. Central University Library Cluj

La 1864, Maria, fiica lui Al. Crețeanu și a Paulinei Caroline Heger.

La 1865, Alexandru, fiul lui Al. Scarlat Ghica.

La 3/17 Februar 1867, Angelina fiica lui Iancu Bălăceanu și a Angelei Bonfils. Marturi: **V. Alecsandri**, Zoe Bălăceanu, **A. Ubicini**, **M. C. (?) Alecsandri**, **P. Carp**, **Fr. Leuș**, contele Campagnolle, Marie Rodriguez de Plano, baronul de Boisville, Geriner Baillière, Ialomițeanu, Lhomé (?), Francesco Alvarez, B. Agappy.

La 1861, Constantin și Maria—, nuni **Doamna Elena Cuza** și Dim. Cuza, iscăbind și Maria Cantacuzino.

La 27/15 Octombrie 1861, **V. Mălinescu** cu Elena Vidrașcu, născută Mihail. Marturi: Leon și Adèle Plée.

La 1862 Ernest de Kotzebue și Pauline Munhir, născută Mavros, martur **Mih. C. Suțu**.

La Novembre 1862, I. C. Girleanu și Felicie Delcros. Martur „I. contele de Lenciu” și „Elena contesa n. Florească”.

În Maiu 1864 Al. Ghica și Tecla Stankiewitsch.

La 1865 I. Racotă cu Anica Mărculescu; martur I. I. Heliad.

La 1868, André Thierry și Maria Suțu.

Documente noi privitoare la episodul Dragoș.

În cursul evenimentelor epocale din primăvara anului 1849, ni atrage luarea aminte un episod dramatic: încercarea lui Dragoș de-a împăca pe Români din Munții Apuseni cu Ungurii și sfârșitul tragic al aceluia.

Nici azi nu vedem limpede: fost-a Dragoș un trădător perfid, care a voit să atragă în cursă pe Iancu și pe soții lui, ori fost-a el un rătăcit, care a căzut jertfă încrederii sale oarbe în cinstea și liberalismul lui Ludovic Kossuth, dictatorul Ungariei?

D. S. Dragomir îl numește: „primul din seria de mari trădători ai istoriei noastre contemporane”¹.

Alți scriitori însă sînt de părere că el a căzut victimă a relei credințe a Ungurilor².

Însuși Iancu zice, adresîndu-se deputatului Gozman: «Dragoș fu *orb instrument* ca Hatvani fără pericol să poată intra la noi și întrebuințat și de camarila voastră, cum se adeverește și din secretele ce nu mai pot circula supt sigile»³.
Bib. Cluj

Nu încercăm a arăta de care parte e adevărul, ci de astă dată presintăm în traducere românească cîteva scrisori, în credința că vor arunca puțină lumină asupra acestei chestiuni controversate.

Scrisorile provin de la Dragoș și de la alte personaje care au jucat rol în aceste întîmplări⁴.

I.

«Ioan Dragoș, deputat, către Gheorghe Santha, comisar al Guvernului:

Brad, în 21 April 1849.

Acum n'am timp să-ți expun pe larg obiectul însărcinării, sau mai bine zis motivul venirii mele aici, căci d-ta și așa îl cunoști. Am aflat însă bine să-ți comunic rezultatul la care am ajuns până acum, ca în toată clipa să fii gata la toate.

¹ Avram Iancu, 1924, p. 69.

² Adamescu, *Luptele pentru naționalitate*, p. 234.

³ *Ibid.*

⁴ Originalele ungurești se află publicate în revista istorică „Hazánk”, a. 1886.

Cu toate acestea răspunsul pe care l-am primit chiar acum de la Avram Iancu și Ioan Buteanu, în care primesc invitarea mea la o convorbire, indicînd locul și timpul, mă îndreptățește să sper că vom izbuti să punem capăt, pe cale pașnică, situației triste de azi. Am ținut să-ți aduc aceasta mai curînd la cunoștință pentru liniștirea spiritelor din părțile acestea, și până atunci până cînd se vor lua dispozițiile necesare.

(ss) Ioan Dragoș, deputat.“

II.

„D-lui deputat Ioan Dragoș.

Gravitatea și importanța, pentru patrie, a chestiunii despre care mă avizezi, atît în ce privește situația d-tale, cît și greaua mea răspundere, în calitate de comisar al Guvernului, sînt cu mult mai mari decît se presintă neobservarea regulilor.

De și nu mă îndoiesc de adevărul însărcinării d-tale, totuși nu știu sigur și din izvor autentic de la cine vine și în ce constă: trebuie să gîcesc și eu după auzite, ca lumea neinițiată. Prin urmare, ca să pot da ascultare, fie Parlamentului, fie venerabilului guvernator al țerii în calitate de comisar al Guvernului în comitatul Zarandului și ca să-ți pot da mîna de ajutor, pe toate căile, la îndeplinirea însărcinării d-tale, te rog să binevoiești a sacrifica puțin timp ca să-mi comunici, în mod autentic, obiectul misiunii d-tale, știind bine că, fiind comisar al Guvernului, am datoria să raportez tot ce se întîmplă în comitatul Zarandului. Avisul primit nu-l pot întrebuița spre acest scop — și eu sînt dator să raportez cît mai curînd.

(ss) Santha Gheorghe, comisar
al guvernului în comitatul Zarandului.“

III.

„Deputatul Ioan Dragoș către Gheorghe Santha
Hălmagiu.

La invitarea adresată mie, țin să-ți răspund pe scurt următoarele. Domnul Ladislau Csányi, comisarul cu puteri depline, a fost încunoștințat la timp despre obiectul misiunii mele. Decî

numai de aceia am aflat bine să te avizez despre călătoria mea, ca să fii pregătit, dacă ar trebui să se ia ceva măsură pe linie (de operații). După cât știu, cu prilejul convorbirii noastre confidente, ți-am comunicat în ce scop umblu.

Și, cum nu-mi pot închipui că s'ar putea să nu ne ajutăm reciproc din toate puterile, nu aflu necesar să dăm publicității tot lucrul înaintea de a-l duce la sfârșit mai ales fiindcă, precum spuneam mai sus, d. Csányi îl cunoaște.

Dar, de altcum, reușita aștră, în rîndul întăiu, de întrebuintărea înțeleaptă a prilejului ce se îmbie, mai mult decît de formalități, și de aceia se cere imperios contactul imediat cu guvernul.

Din acest motiv îți scriu, și de astă dată, cit se poate de scurt, numai atîta că am avut întîlnire cu conducătorii poporului român răscolat. De la ei am înțeles că, pentru binele și asigurarea neatîrnării patriei maghiare, sînt gata să depună armele, dacă guvernul se învoiește ca aceasta să se facă cu cinste. Acum eu merg cu cea mai mare grabă spre Dobrișin, dar, răsturnîndu-mă în trecătoarea Criștiorului, întărziiu citva pe drum. Și, ca să nu se ivească vre-o complicație din partea conducătorilor oștirii, cari nu cunosc starea lucrurilor, aflu bine să-ți comunic că în urma înțelegerii avute cu d. locotenent-colonel Csutak, trupele noastre, rămînînd în repaos, nu vor întreprinde atacuri pănă la un termen nehotărit, cînd adecă vor primi de sus alte dispoziții.

Despre aceasta am avisat, cu învoirea d-lui Csutak, și pe conducătorii Romînilor răscolăți, oprindu-i de la orice mișcări ostile.

(ss) Ioan Dragoș,
deputat în camera regală ungară.»

Comisarul Santha, nefiînd mulțumit nici cu acest răspuns, s'a plîns lui Csányi, comisarul suprem pentru Ardeal (Hălmagiu, 26 April 1849). Acesta îi răspunde (Cluj, 2 Maiu 1849) într'un postscriptum: „Deputatul Dragoș e trimis de președintele guvernator al țerii ca să încerce capacitatea Romînimii („olahság“): îți recomand să te înțelegi cu el“.

V. Motogna.

Tot Țamblac

Intr'un articol din această revistă d. P. P. Panaitescu se ocupase din nou de Țamblac, „unchiul” lui Ștefan-cel-Mare.

Că era Grec din Constantinopol nu încapă îndoială. Dar iată că-i află familia.

În Pachymere, IV, XXIX (după numerotația lui Cousin, traducătorul frances pe care-l am la îndemină) se vede că tutorul, așa numitul **tatas**, al tinărului Andronic Paleologul era Tzampakon de loc din Christopolis” lângă Constantinopol.

N. Jorga.

Incunabilele ce vorbesc despre țara noastră

Un fenomen care a mirat adesea pe cercetători este cu ce iuțea arta nouă descoperită de Gutenberg pe la 1451¹ s'a întins prin mai toată Europa. Incunabilele, adică cărțile tipărite înainte de de 1-iu Ianuar 1501, sînt socotite azi la vre-o 25.000, din care mai mult decît 15.000, diferite, s'au păstrat.

Rînduind acest voluminos material după conținut, vom găsi, firește, că lucrările de teologie ocupă o majoritate covârșitoare. Cronicile și alte cărți de istorie sau de călătorii nu reprezintă, din nenorocire, decît o înfimă parte din operele tipărite pe acest timp.

Dacă cercetăm, pe de altă parte, această din urmă categorie de tipărituri din veacul al XV-lea cu speranța de-a găsi ceva știri despre țara noastră, nu putem decît să fim amăgiți. Știrile date sînt tot atît de puține ca și cărțile ce pot figura într'o listă a incunabilelor ce vorbesc despre noi.

Dau aici o astfel de bibliografie, după cît cred complectă, adăugînd tot odată titlurile pasagiilor ce ne privesc din cel mai vechiu izvor tipărit unde sîntem menționați.

I. Cronica Hungarorum, Budae, 1473, folio, 67 f. nn., 33 II.

Numai șapte exemplare sînt cunoscute dintr'această raritate. Există o reproducere facsimilată după exemplarul din Biblioteca Națională maghiară (Nemzeti Muzeum), făcută la Budapesta în

¹ Fragmentul unui Donat de 27 rînduri, acum la Bibl. Națională din Paris.

anul 1900, cu o introducere în limba maghiară și alta în limba latină.

Iată pasagiile dintr'această compilație ce ne interesează:

De pugna regis (— Carol Robert) contra Bazard (sic!) uoyuoda ulachor. (1330).

De obedientia Alexandri uoyuode transalpini.

De prelio commissio & Victoria per Stephanum Uoyuodam facta.

De exercitu & pugna Stephani uoyuode cum gente Lodouici circa neapolim.

De exercitu ad partes transalpinas.

De recessu Bogdan uoyuode în moldauiam.

Cronica se termină cu încoronarea regelui Matiaș Corvinul (1457).

II. (Schiltperger, Hanns), **Hie vahet an d' schildberger der vill Wunders erfahren hat in der heydenschaft und in d' türckey**, s.l. e. d. (Ulm 1473 ?), folio (cf. Kertbeny, I, p. 4).

Autorul vizitase, precum știm, Moldova în anul 1427.

Alte edițiuni după diferite manuscrise sînt:

2. Frankfurt 1549. Herm. Gulfferich, 4°. Library Cluj
3. s. l. e. d. (Frankfurt, circa 1554), Weygand, Han, 4°.
4. Nürnberg s. d. Joh. v. Berg și U. Newber. 4°.
5. s. l. 1606, 8°.
6. Schiltbergers Reise, ed. H. J. Penzel, München 1814¹, 8°. 206 pp.
7. ed. N. F. Neumann. München 1859, 8°, XVI 166 pp.
8. Traducere engleză, ed. Neuman—J. Buchan, London 1879, Hakluyth Soc., vol. 58.

9. ed. Langmantel, Tübingen, Literar. Verein, 1885.

III. Uan deme quaden thyrane Dracole vyda, s. l. e. d., circa 1479, pet. 4°, 6 fl. l. goth. (cf. Ioan Bogdan, **Vlad Țepeș**, Bucu-rești, 1896, pp. 86 et seqq.

Alte edițiuni:

2. Dracole waida, s. l. e. d., Hans Sporer, 4°.
3. Bamberg, 1491, Hans Sporer, 4°.
4. Augsburg (1494), Christoff Schnaitter.
5. Strassburg, 1500, 4°, 6 ff.
6. Nürnberg, 1521, Jobst Gutknecht, 8°.
7. repr. în Engel, **Gesch. d. Moldau u. Walachey**, Halle 1804.

¹ Ar mai exista o ediție datată 1813 după Kertbeny.

8. repr. în Kertbeny, **Ungarn betr. deutsche Erstlingsdrucke**, Budapesta, 1880, pp. 328-332.

9. repr. în Ioan Bogdan, **Vlad Țepeș**, pp. 90-105.

IV. Thurocz, Joh. de: **Chronica Hungarorum**. Augsburg, Erh. Ratdolt, für Theob. Feger concivis Budensis, 3 Iuni 1488, 4°, 174, p. 38 ff. cu pl. și ill. xylogr. l. goth.¹.

Alte edițiuni:

2. Brunnae, 1488.

3. repr. în Schwandter, **Scriptores Hungaricarum veteres et genuini**, Viena, 1746-48, fol.

V. Schedel, Hartmann, **Liber Chronicorum** (vestita „Cronică de la Nürnberg”), Nürnberg, Anthon Koberger, 1493. In folio, 22 ff. + 219 ff. + 1 ff. + 5 ff. nu. 1809 p¹. și fig.

ff. 270-271: Walachia.

Alte edițiuni:

2. Buch der Chroniken, Nürnberg, A. Koberger, 23 Dec. 1493, fol. 10 ff. + 286 ff. + 1 f.

3. ed. germană, Augsburg, Joh. Schönsperger, 1496, pet. fol.

4. ed. latină, *ibid.*, 1497.

5. ed. germană, *ibid.*, 1500.

Se vede deci cât de puțin se știa despre noi în Vestul Europei pe la 1500.

Dintr'aceste incunabule nu cred că există decît Cronică lui Hartmann Schedel la noi în țară, celelalte fiind toate extraordinar de rare și scumpe.

Constantin D. Karadja.

Un călător în Moldova la 1857

In Biblioteca Liceului Reformat din Tirgul-Murășului se află exemplarul unic din broșura „Hodoeporicon itineris Transsylvanici, Moldavici, Russici, Casubii, Masovici, Prussici, Borussici; Pomerani, Marchici et Saxonici, exantlati 1587. Generoso et Magnifico Domino DN. Francisco Banfilosoncio ad Illustrem et Magnificum Dominum DN. Wolphgangum Banfilosoncium Parentem

¹ Există două variante dintr'această edițiune. Cf. Gilhofer und Ranschburg, Wien, Katalog 150/74, unde era un exemplar de vânzare cu 3600 franci elv.

Consiliarium Illustrissimi Principis Transsylvaniae Sigismundi Báthory de Somlio et Comitem comitatus Dobocensis, Dominum in Banfihuniad, Nagifalu, Bonezhida, etc., scriptum per Iohannem Cz. Deczium, Wittenbergae, ex typografia Simonis Gronenbergi. MDLXXXVII”.

Cum se vede din titlu, este descrierea unei călătorii, al cărui început s'a făcut prin Ardeal și Moldova. Această parte a descrierii o dăm mai la vale în original.

La 12 Decembre 1586 a murit în Grodno Ștefan Báthory, vi-teazul rege al Poloniei, de origine ardeleană. Sigismund, tânărul și ambițiosul Voevod al Ardealului, nutria nădejdea să poată păstra pentru sine ori cel puțin pentru familia sa tronul polon. Când s'a convocat în Varșovia, pentru Iunie 1587, dieta care avea să aleagă pe noul rege al Poloniei, Voevodul ardelean a trimis acolo o deputație strălucită, cu bani mulți, ca să lucreze în interesul Băthoreștilor.

În fruntea ei se afla Farkas Kovacsoczi¹, cancelarul principelui, iar membrii erau: Gașpar Kornis, căpitanul cetății Hust, Ioan Szentpályi, Lestar Gyulafi, secretar aulic, Menhert Bogathy, Petru Ghiczy, Luca Kraker, doctorul italian Iacobino Bernardo, și Ioan Czimor Deczi, autorul nostru, însoțitorul tânărului Banfilosoncz.

Delegația pleacă din Brașov în 19 Maiu și se îndreaptă spre Carpați, ca să treacă pe la Oituz în Moldova. Călătoria peste pas a fost unită cu multe neajunsuri și peripecii. După o noapte petrecută în munți, în ziua următoare călătorii ajunseră pe culme, unde erau colibile grănicerilor, cari păziau granița de atacuri dușmănoase. De aici la vale drumul fu mai ușor și astfel la apusul soarelui au ajuns la Trotuș. Aici i-au așteptat dregătorii domnului de-atunci, Petru Șchiopul, și i-a prevăzut cu alimente și băuturi, „cît se putea aștepta de la un neam pâr-bar”. Aici află autorul potrivit să vorbească despre țara și poporul Moldovenilor. El știe, ca și poporul nostru, de o „Țară Românească” (Valahia), care se împarte în două provincii: Transalpina și Moldova. E interesant că Deczi nu acceptă derivarea populară a lui „Valachus” din Flaccus, comandantul lui Traian care a cucerit Dacia, ci spune că provine de la cuvîntul Walach, „quae (vox) germanico idiomate Italum significat”.

¹ Szádeczky, *Kovacsóczy Farkas*, p. 50.

Pământul Moldovei e foarte fertil, produce și viță de vie, dar nu e lucrat din pricina tiraniei Domnilor. Căci Domnii se schimbă des; îi storc Turcii, iar ei, la rîndul lor, storc biata țărăniime. Astfel poporul, ajuns la sapă de lemn, lasă pământul necultivat.

De la Trotuș duce drum mai bun, și astfel ajung cu bine la Bacău, unde trec Bistrița „navi”. Aici observă Deczi că Moldova se poate lăuda cu riurile sale frumoase. De la Bacău au mers la Tîrgul lui Roman („forum Romanum”), unde trec peste Moldova cea limpede, de la care și-a luat și țara numele. Acest rîu are de afluenți: „Hoinam, Dobensiam Argiamque” și se varsă în rîul Olt (!), care intră în Dunăre la Nicopole. Aici au văzut Turci, cari fac negoț în țară. Plecînd din Roman, au părăsit drumul mare și au luat altul, probabil mai scurt, silînd pe un Român, întîlnit în cale, să-i călăuzească. Dar acesta, la cel dintăiu bun prilej, a fugit într'o pădure. La apusul soarelui au sosit în Aracele („Aracelem”), unde poposise o noapte și Ștefan Băthory, cînd a mers să-și ocupe tronul în Polonia. În ziua următoare fac drumul până la Suceava, unde au văzut: „palatul cel frumos și cetatea distrusă”. Autorul face aici o mică incursie istorică, cu greșeli, care însă e importantă, fiindcă arată faima care circula despre Domnii romîni în acel timp la popoarele vecine.

Această cetate a stăpînit-o, spune scriitorul nostru, acel „Ivonia”, care a cutezat să se opună împăratului Turcilor, cînd cerea sporirea birului, și a cîștigat cîteva învingeri asupra păgînilor, până ce, trădat fiind de Ieremia Cernăuțeanul, a fost ucis de Turci, împotriva cuvîntului dat (Ioan-cel-Cumplit). Aici a stăpînit Ștefan, „ille Valachiae regulus”, care a bătut multe popoare vecine și a nimicit pe Soliman-Pașa, generalul „Romaniei”, cu 20.000 (!) de Turci. Aici trebuia să stăpînească și „Dracula” (Vlad Țepeș), care a învins pe Sultanul Mohammed! Lui i-a dat Mătiăș Corvinul, pentru Cetatea-Albă, cucerită de Turci, Ciceiu și Cetatea-de-Baltă. Cunoaște și istoria lui Despot și își aduce aminte și de soarta tragică a lui Nicoară Poteoavă („Potkovani”), ucis din porunca lui Ștefan Băthory, la care căutase scăpare. Potcoavă ar fi atras răsbunarea regelui polon prin aceea că a ucis pe solii poloni trimiși la Turci și ar fi nimicit scrisorile

(alte izvoare nu cunosc acest motiv, dar nici nu e probabil, fiindcă atunci Potcoavă n'ar fi căutat scăpare în Polonia)¹.

Din Suceava s'au îndreptat spre Tîrgul Siretiului („forum A-mantis”, de la unguresele *szeret*—a iubi), unde au trecut riul Prut, (spune Deczi din greșală, uitînd că deputațiunea a mers la Cernăuți și apoi au trecut Prutul).

Trecînd peste acest riu, ajunseră în marginea unui codru secular, unde se spunea că sînt mulți hoți cazaci, tătari și romîni. Se înarmară cu toții și mai luară în simbrie și Romîni din partea locului. Astfel, cu mare frică, străbătînd pădurea, ajunseră la hotarul Rusiei. Despre Tătari ni spune că se împărțiau în mai multe triburi: „Tauricenses, Asturcenses, Circasii, Naianenses, Rezihonenses”. Năvălesc adesea în Moldova, pustiind total cu fier și foc. Horda („seu congregatio campestris, in campis enim cetervatim absque tectis degunt”) îmbrățișază Coranul; se închină la soare, foc și spirite rele. Mănîncă cu multă lăcomie carne de cal, pe jumătate fiartă, și beau lapte de iapă. Ei slujesc în soldă acum Turcilor, acum altor popoare.

Cum văzurăm, din delegație a făcut parte și Leștar Gyulafi, secretar aulic. Acesta încă ni-a lăsat o descriere, în limba ungurească, a aceleiași călătorii, mai scurtă, dar exactă, care complectează pe a lui Deczi¹. Iat'o în traducere românească:

„Am mers cu Kovacsoczi la Varșovia pe următoarea cale:

La Brețe, peste Oituz, la Trotuș, Bacău, Tîrgul-Romanului, apa Bistriței am trecut-o la Bacău, iar Moldova la Tîrgul-Romanului. De aici am mers la Suceava, capitala Moldovei, care are o cetate numită cetatea lui Despot, fiindcă în ea au ucis pe Despot. De aici am mers la Tîrgul Siretiului, unde trecurăm riul Siretiu cu plute („hajokon”), căci se revărsase. Am mers apoi la Cernăuți, cel din urmă oraș al Moldovei; e locuit de Ruși. De aici până la hotarul polon mai sînt două mile. În Cernăuți e locul principal, unde se ia trezecimea Voevodului, care face mai mult de 100.000 florini la an. Cînd treceam pe-acolo, pe la Rusalii, dintr'un singur tîrg minau peste 30.000 vite, al căror preț se poate socoti la 80.000 de florini”.

Din spusele lui Deczi aflăm că, la 1587, cetatea Sucevei era în starea în care o lăsase Domnia a doua a lui Alexandru Lăpușneanu¹.

Hodoeporicon.

(Călătoria prin Moldova.)

...Sed iam ad iter nostrum redeo.

¹ E confusie cu Iancu Sasul (*N. I.*).

² *Monumenta Hungariae Historica*, cl. II, XXXI, p. 20.

Corona itaque bonis avibus cum splendido comitatu profecti, ad radices Alpium moldaviensium pervenimus. Haec sunt Alpes, quae Transylvaniam seu Septem Castra a Moldavia et Transalpina discriminant, ac partim propter nimiam celsitudinem, partim propter latitudinem quinque milliarium, partim propter creberrimas praeruptorum saxorum salebras, partim denique propter labyrinthicas rapidissimi fluvii Oitoz (quem tricis quinquies et amplius transire nos oportuit) ambages, maximas molestias euntibus in Moldaviam facessere solent. Has nos postridie aggressi, quamvis pro viribus equorum iugalium superare festinaverimus, tamen intra duodecimam diei horam ne iuga quidem attingere potuimus. Etsi enim omnes fere ad unum currus nostros sublevaveramus, peditesque incedebamus (exceptis ipsis legatis, qui equis vehebantur), tamen equi ita defessi erant, ut identidem subsistere cogere-mur.

Currus quoque onerarius in quem pecunias aliaque id genus necessaria reposueramus, tam difficulter attrahebatur, ut nunc catenae dilacerarentur, nunc vero equi (licet numero duodecim) humi prolaberentur. Quapropter Magnificus Dominus DN. Wolphgangus Covacsocius, re cum collega deliberata, edixit ut omnes cibo se corroborarent, equos sublevarent, et ad residuam difficillimi itineris partem exantlandam se instruerent. His perfectis, itineri nos damus, et quantum per equos licuit (nihil enim eis parcebatur, cum bene pastos equos in Moldaviam iam transmissemus, ut videlicet ferundo itineri pares forent), ex Alpibus egredi totis animis contendimus. Verum nox atra nos in mediis silvis et undis occupavit, ita ut nec regredi, nec progredi iam, immo neque subsistere liceret. Quare, etsi maior pars comitatus censebat subsistendum et quoquo modo fieri posset noctem illic transigendam esse, tamen placuit M. D. Wolphango Covasocio ut, quantum fieri posset, progredere-mur, sperans fore ut aptum alique mlocum nocturnae quieti nancisceremur.

Progredimur itaque, quantum densissima sylva, tenebrae, rapidissimus fluvius, et maxima saxa permittunt, verum nunc equi iugales in aqua prolabantur, nunc currus in mediis undis pervertuntur, nunc rotae perfringuntur, nunc a via aberratur, nunc denique aliis obstaculis impedimur.

In tot tantisque molestiis tristis certe horror omnium animos occupaverat. Periculum enim erat, ne currus in medio fluvio eversi homines ipsos obruerent, praesertim cum, in maxima tenebrarum densitate, nihil usque lucis appareret.

Accensae tamen faces sunt, quae viam dirigerent, et duo fabri

ferrarii continuo nunc hos currus perfractos, nunc illos reficiebant. Ibant omnes, quantum poterant, et alii alios praevertere conabantur metu periculi, ita ut sex fere currus arrecta via exorbitaverint, in quorum numero noster quoque fuit, et fortasse in presentissimum discrimen devenissent nisi fax nobis procul apparuisset. Facem igitur secuti, caeteris rhedis nostram adiunximus et, licet neque equi pabulum aut gramen, neque homines ipsi omnes panem et locum quieti necessarium haberent, utpote ubi omnia plena coeno, aquis et arboribus essent, tamen post magna multorum convicia et murmura substitimus, ac, ignibus excitatis (sicubi fieri poterat), eam noctem illic pene insomnem traduximus. Nam plurimi nostrum neque ignem, neque panem habebant, equi omnes ad unum stantes esuriebant, atque nosmet ipsi quoque, partim in coeno, frondibus substratis, partim in curribus iacimus. Taceo iam culicum multitudinem, et pluvias, quibus ea nocte impediti fuimus.

Verumtamen, his omnibus molestiis ea nocte exantlatis, summo diluculo iter aggredimur, atque eo iam tardius procedimus, quod equi, partim hesternis laboribus defessi, partim nocturna esurie penitus de lassati, una cum suis agitatoribus movebant quidem, sed parum promovebant. Nihilominus, superatis his itineris difficultatibus, circa meridiem pervenimus ad tuguria in faucibus ipsarum Alpium posita, in quibus custodes dispositi explorare solent, qui sint et quare aut ex Moldavia in Transylvania, aut ex Transylvania in Moldaviam transeant. Quod hoc consilio utrinque fit, ut subitae incursiones videntur. Factum enim non raro est superioribus seculis, ut Moldavi et Tartari, in Transylvaniam irrumpentes, ferro et flamma in miseram Siculorum praesertim plebeculam grassarentur. Ab his tuguriis per declivia montium latera devecti tandem sumus circa solis occasum in oppidum Moldaviae, **Tartos**, ubi procuratores Vaivodae seu Palatini, ex prescripto eius, de hospitibus, de victu deque potu (prout mos gentis barbarae patitur) sat liberaliter nobis prospexerunt.

Valachia (ut paucis Moldaviam depingam) dicta esse videtur, non tamen a Flacco praeside romano, qui Mysiae sive Daciae praefuit, missus eo cum triginta millibus hominum a Traiano, qui in coloniam deducti ararent et com meatum romano exercitui, qui ibidem semper in armis contra Scytas ac Sarmatas fuit, praerberent, quam a voce **Walch**, quae germanico idiomate **Italum** significat. Valachi enim, veluti coloni Romanorum, et sectantur (religionem) a pontificia non multum differentem, et idiomate utuntur latino, licet ita iam corrupto et mutato, ut vix terminia (**sic**)

priscae linguae vestigia ac rudera in eo appareant. Valachia ab ortu Euxino Ponto, a meridie Danubio, ab occasu Transylvania, a septentrione Russia terminatur, et dividitur in Transalpinam et Moldaviam. Moldavia natura quidem habens terram frugiferam et uvis procreandis aptam, sed propter nimiam Palatini tyrannidem ita desolatam, ut praeter siliginem vix quicquam usibus humanis necessaria progignat. Palatinus enim ex arbitrio Turcae nunc sede pellitur, nunc, propter magnam auri vim, in pristinam dignitatem restituitur, atque ita fit ut, dum Turca Palatino, Palatinus miserae plebeculae pecuniam extorquet, omnes fere ad unum in extremam paupertatem redigantur, et solum penitus incultum maneat.

Ex Tataros postridie per molliora itinera venimus in oppidum Bako, ubi fluvium Besterce multis cum molestiis navi traiecimus. Moldavia, enim, si ulla unquam regio, pulcherrimis fluminibus abundat. Ex Bako venimus in forum Romanum, ubi Moldavam, flumen limpidissimum (a qua Moldavia nomen sortita est), navi transivimus. Hic fluvius Moldava intersecat mediam Moldaviam, et, infra Hirassi fontes e Transylvaniae montibus ortus, Hoinam, Dobenisam, Argiamque, perennes amnes, secum trahit, donec in Allutum (!) (qui nunc Olta nominatur) effundatur, qui minora Moldaviae et Transalpinæ flumina, in Orientem (!) reflexus ad Nicopolim in Danubium rapit. Ibi, propter viciniam Turciae, plurimos Turcas videre nobis licuit. Turcae enim veluti confederati confines vel potius domini Moldaviae solent eo ad exercenda mercimonia impune commeare.

Ex foro Romano profecti, a publica via exorbitavimus, et, cum dux itineris (quem forte obviam nobis venientem ad illum officium nostri cogebant), omnibus aspectantibus, profugisset in vicinam sylvam, tandem circa solis occasum in Aracelem pagum appulimus ubi Stephanus, rex etiam, cum ex Transylvania in Poloniam per Moldaviam proficisceretur, pernoctavisse ferebatur.

Isthinc postridie venimus in Soczaviam, metropolim Moldaviae, ubi pulcherrimum palatium et destructam arcem vidimus. Hanc arcem possedit Ivonia ille, qui, cum Imperatori turcico, tributum solito maius poscenti, non paruisset, victoriam de Turcis ter et amplius reportaverat, donec, per Ieremiam Czarnauiecium proditus, a Turcis, contra fidem datam, occisus fuerat, hanc possedit Stephanus ille, Valachiae Regulus, qui maximos saepe Moscorum (!), Scytharum et Turcarum exercitus delevit et Solymanum Bassam, Romaniae ducem, cum triginta Turcarum mil-

libus (!) fudit. Hanc habuit Dracula (!), qui cum paucis, sed delectis militibus Mahometum, potitum iam maiore Valachia, et ad minorem occupandam maturantem, ad Danubium regredi coëgit, et quem ut Matthias Corvinus in officio retineret, pro amisso Moncastro Cziczoviam et Chechillum oppida dono ei dedit; hanc incoluit Iacobus Despota, qui cum Alberto Lasko Moldaviam occupaverat; hanc incoluit denique Palatinus ille, qui nostra memoria Stephani regis Poloniae iussu Leopoli decollatus est, eo quod litteras Stephani ad Turcam mittendas legatosque turcicos contra ius gentium trucidandos curare solitus fuerit. Fertur certa fama tantis hunc viribus polluisse, ut calces ferreos nullo negotio disrumperet, unde etiam nomine **Patkovani** sortitus fuerat.

Ex Soczavia (seu, ut nunc vocant, Suczua) profecti, in Forum Amantis Pruthem fluvium amplissimum navi traiecimus, qui Hirassus a veteribus dictus in Istrum evolvitur. Fluvio traiecto, ingens sylva apparebat, quam transire deberemus, sed, cum ea sylva partim propter Kozakos, partim propter Tartaros, partim vero propter Valachos neutrarum partium ibi latrocinia exercentes nimium formidabilis esset: M. D. Wolphgangus Covasoczius cum generoso domino Gaspere Kornis effecerunt ut incolae quinque illius loci nobis adiungerentur atque, omnibus nostrum armatis incedentibus, sylvam illam salvi transiremus. Tartari enim tauricenses, asturcenses, naianenses, rezhonenses et circasii solent eo irrumpere et omnia crudelissime depopulari. Hi imperatorem habent principem Hordae, seu congregationis campestris (in campis enim catervatim absque tectis degunt); pro religione, Alcoranum amplectuntur, solem, ignem, malos genios, plerique, pro diis colunt, carnibus equinis ac semicoctis avidissime vescuntur, lac equarum, instar vini eretici, potant, capita equina pro delitiis habent, et nunc Turcis, nunc autem aliis nationibus pro mercede militare solent. Ab his monstris Dei beneficio liberati, fines Russiae intravimus et, quia ulterius progredi prohibiti sumus, in pago Mezerich substitimus.

Senatus enim Poloniae publico consensu decreverat ut fines Poloniae ab omnibus plagis diligentissime custodirent, ne aut Moldavi, aut Tartari, aut Turcae, in interregno ansam irrumpendi acciperent”.

(Urmează descrierea călătoriei prin țerile indicate în titlu.)

Victor Motogna.

Cetățile de la Dunăre și rostul lor, în secolul al VI-lea

Cind Iustinian (527-565) e instalat Impărat la Constantinopole, Bizanțul era din toate părțile amenințat de barbari, cari multă vreme așteptaseră, opriți de zidurile cetăților de la graniță. Dar aceste cetăți acum erau în părăgină în mare parte, și Iustinian, crescut la Prima Iustiniană— numită astfel în timpul stăpînirii lui—, este acela care înțelege însemnătatea, mai cu samă a cetăților pe care o epocă glorioasă romană le ridicase străjere pe ambele maluri ale Dunării. Și Iustinian hotărăște refacearea cetăților de la Dunăre și de-a-jurea, ridicînd chiar cetăți noi, acolo unde barbarii păreau mai amenințători. În felul acesta, Imperiul e din nou încins de un puternic zid de cetăți, care vor sta de aici încolo puternice în calea dușmanilor Imperiului.

Ne interesează deocamdată cetățile de la Dunăre, ale căror nume ni-au fost păstrate în „Despre edificii” a lui Procopiu¹.

E bogată însemnarea aceasta a lui Procopiu, și se pare cu atît mai bogată, cu cît e foarte greu să identificăm azi mulțimea de castele pomenite. E sigur apoi că multe nu vor fi avut mare însemnătate; totuși istoricul oficial a trebuit să le numească.

Și în mulțimea cetăților, castelelor și turnurilor de apărare menționate de dînsul de sigur că s’ar rătăci cercetătorul care ar încerca o identificare a lor, dacă aceste întărituri n’ar fi enumerate în ordinea așezării lor geografice².

Prima cetate pe care o pomenește Procopiu e Singidunum, care, după ce fusese prădat de barbari de mai multe ori³, e refăcut în această epocă. Azi, pe ruinele acestei cetăți se află Belgradul sîrbesc⁴. O altă veche cetate e Viminacium⁵, unde menționează Marsigli „antichități romane”⁶. Se află lingă Costolaț⁷.

De-a lungul și în josul Dunării, tot pe malul drept, se aflau

¹ Procopiu, *De aedificiis*, ed. Bonn, III, p. 286.

² V. Pârvan, *Ulmum*, I, pp. 596-7.

³ Procopiu, p. 287.

⁴ Kanitz, *Serbien*, Leipzig, 1868, p. 422; și J. Jung, *Geographie von Italien*, München, 1897, p. 134.

⁵ Procopiu, p. 288. Amănunte și hartă la Kanitz, p. 407.

⁶ Marsigli, *Description du Danube*, I, Haga, 1744, secția XII.

⁷ Kanitz, p. 420; Jung, p. 134; Miller, p. 500.

cetățile Pienus, Cupus, Novae¹. Pentru Picnus (Πικνός) Miller², pe baza materialului epigrafic, găsește și lecturile: Punicum, Pincum și-l crede a fi fost situat la Grădiște³, unde și Marsigli⁴ menționează niște întărituri romane. Pentru Cupus sint și lecturile: Vico cuppe, Cuppe, Cuppis, situat în locul Columbaciului⁵ de azi. Marsigli găsește și înseamnă ruinele unor întărituri romane la Gradișca (la N. E. de Golubaci⁶), care ar corespunde acestui Cupus. Pentru Novae, tot în Miller, găsim lecturile: Ad novas, Novas,— localitate situată lângă Brnița⁷, Marsigli notează ruine care ar corespunde acestei Novae la Jesava⁸.

Pe țărmul stîng al Dunării, în fața Novei, era un turn: Literata, „numit pe vremuri Lederata”, zice Procopiu. Aici a ridicat Iustinian un castel puternic întărit⁹. Miller așează Lederata la Uj-Palanka¹⁰ de azi. Și tot aici pare a o fi așezat și Aschbach și Orișanin¹¹. Kanitz, determinat de lucruri pe care le-a constatat în călătoria sa de-a lungul Dunării, așează Lederata în dreapta Dunării, și anume la Rama¹². Marsigli înseamnă întărituri romane la Bosisiena¹³, în Nordul Dunării, corespunzînd direcției în care Iberul se varsă în Dunăre¹⁴.

După Novas urmează castelele: Kantabazates, Smornes, Kampses, Tanatas, Zernes¹⁵ și Dukepraton¹⁶.

După Miller, Tanatas (—Faliatis, Taltiatis, Talia, Tanatis, Ta-

¹ Procopiu, p. 287.

² Miller, p. 500; amănunte la Kanitz, p. 403; și rîul Picnus în Atlasul lui Kiepert.

³ Marsigli, secția XIII și text.

⁴ Miller, p. 500.

⁵ Miller, p. 500.

⁶ Marsigli, secția III, și text.

⁷ Miller, p. 501.

⁸ Marsigli, secția XIII și text.

⁹ Procopiu, p. 287-8.

¹⁰ Miller, p. 542.

¹¹ Kanitz, p. 420.

¹² *Ibid.*

¹³ Bosisiena e lângă Uj-Palanka, unde și Miller, p. 543, menționează ruine romane.

¹⁴ Marsigli, secția XIII, și text.

¹⁵ În ed. Bonn, se transcrie în textul latin, Vernes (!).

¹⁶ Procopiu, n. 288.

liata¹⁾, se găsea pe locul unde azi se află Milanovăț, iar Marsigli o așează la Orșova sirbească²⁾. Ajutându-ne tot de Marsigli, putem presupune că ruinele de la Creben corespund pentru Kantabazates, Gradinița pentru Smornes, Lucadnița pentru Campses, Cladova pentru Zernes³⁾ și Corvinograd pentru Dukepraton⁴⁾.

Aceasta însă e numai o simplă ipotesă, fără niciun fel de pretenție, întru cât o adevărată identificare nu se poate basă decât pe săpături făcute în locurile respective. Lipsind însă aceste săpături, cred totuși că vaga schițare ce încerc nu va fi lipsită cu totul de interes.

„Și pe malul celălalt a ridicat din temelii multe castele⁵⁾. În această parte adevărat pe malul stîng, urmează Caputbovis, poate în legătură cu „Caput bubali, Gubali” (Prebu, de azi), un afluent al Timișului, lingă Prebul, Se mai numește și azi Titva Bobului un munte nu departe de Prebul⁶⁾. În orice cas, Caputbovis menționat de Procopiu nu poate fi așezat la Prebul⁷⁾, între Azizi și Tibiscum de odinioară, ci căutat pe malul Dunării. Aș crede mai nemerit a-l așeza la Pescabara, unde Marsigli pomeniște întăriturile în ruină ale unei cetăți romane⁸⁾. Și, dacă am admis aceasta, putem crede că și a doua cetate, pomenită de Procopiu, Zanes⁹⁾ (pe care aș crede-o tot una cu Tierna, Tsierna, Zernes, din Sudul Dunării, Zanes), a fost pe locul ocupat azi de Orșova, sau poate mai spre Apus, la Marcobila¹⁰⁾, unde la fel Marsigli înseamnă ruini romane.

„Aproape de Zanes se află castelul Pontes¹¹⁾.” Se descrie cursul Dunării, se amintește podul lui Traian făcut de Apolodor Damaschinul și apărat de pe amîndouă malurile de întărituri. Pe malul stîng e pomenită cetatea Theodora¹²⁾. De Drubetis

¹⁾ Miller, p. 501.

²⁾ Marsigli, secția XIV și text referitor.

³⁾ V. și Pârvan; *Contribuții la creștinism*, p. 181.

⁴⁾ Marsigli, secția XIV și text.

⁵⁾ Procopiu, p. 288.

⁶⁾ Procopiu, p. 288.

⁷⁾ Miller, p. 544.

⁸⁾ Marsigli, secția XIV și text referitor.

⁹⁾ Procopiu, p. 288.

¹⁰⁾ Marsigli, secția XIV și text.

¹¹⁾ Procopiu p. 288.

¹²⁾ *Ibid.*, p. 289.

nu se amintește nimic, și aceasta a făcut pe d. V. Pârvan¹ să admită dubletul Drubetis-Theodora.

„După întăriturile de la Pontes s'au făcut noile castele: Mareburgus, Susiana, Armata, Timena, Theodoropolis, Stiliburgus, Halicamburgus².” Cu toată bogăția ce ni-a oferit-o până acum Marsigli la neînsemnatele castele pomenite de Procopiu și pe care le-am putut aproximativ bănuși pe unde se aflau odinioară, de data aceasta nu găsim nicio lămurire, care ne-ar putea ajuta. Imprejurarea, că nimeni nu pomenește ruini în aceste regiuni și faptul că nu se poate admite ca pe un restrâns spațiu — între Podul lui Traian și aproape de Timoc — să fi existat șapte cetăți, ne face să credem că acele șapte „întărituri” n'au fost decît neînsemnate castele sau simple turnuri de apă-rare, care se vor fi dărîmat printre cele dintîiu.

O puternică întăritură s'a făcut „orașului Ad aquas³. Ruini care ar corespunde acestor întărituri înseamnă Marsigli la „Deez”⁴. Miller o așează tot pe aici, la Nord de Negotin, menționînd ruini și la Praovo⁵.

Urmează, la Procopiu castelele: Burgonovore, Laccoburgus și Dorticum, „ridicînd o fortăreață foarte puternică”⁶.

Primele două castele — Burgonovore, Laccoburgus — nu știm precis unde erau situate. Urmărind pe o hartă însă, se poate ușor deduce că erau foarte apropiate unul de celălalt, între ținutul Negotin și Timoc. Despre Dorticum avem știri mai precise. După Marsigli ar urma să fi fost în regiunea Novosel⁷. Miller îl așează lângă Țacovița⁸. În orice cas, în dreapta Timocului.

Mai departe, pe cursul Dunării, în jos, mereu pe malul drept, e turnul Iudaeus, „transformat într'un castel”⁹. Urmează orașul Gombes, care e întărit cu ziduri. Aceleași transformări se

¹ Pârvan, *Contribuții la creștinism*, pp. 182-183 și n-le 796-7.

² Procopiu, p. 289.

³ Procopiu, p. 289.

⁴ Marsigli, secția XV și p. 23.

⁵ Miller, p. 501.

⁶ Procopiu, p. 289.

⁷ Marsigli, secția XV și p. 23.

⁸ Miller, p. 501.

⁹ Procopiu, p. 289.

fac cetăților Crispas, Longiniana și Ponteserium¹. La Racidnița, Marsigli înseamnă niște ruini romane, care ar putea corespunde aceluia castel Iudaeus, iar pentru celelalte ar fi să admitem ruinele de „întăriri romane fără nume”², menționate de același Marsigli. Kanitz, în călătoria sa prin aceste locuri, spune că a dat de ruini la Vrf, pe malul Dunării, spre N. E. de Novoselo, unde crede că ar fi fost unul din castelele lui Iustinian³. Mai spre S. E. de Novoselo, tot pe cursul Dunării, e azi localitatea Florentin (Florentiana, în vremea de care ne ocupăm)⁴. Intru cit în „de aedificis” nu se menționează această Florentiană — ca și Drubetis, de altfel, cum am văzut mai sus, — așa admite dubletul Crispas-Florentiană⁵.

Se înseamnă mai departe întăriturile făcute la Bononia și Novi⁶. Ne miră puțin faptul că în Marsigli știrile sînt din ce în ce mai reduse. Kanitz, în schimb, care a vizitat tot lungul Dunării, ni spune într'un pasagiu că „bătrina Bononia a Romanilor după atacul Hunilor a fost refăcută de Iustinian”. Și această „bătrină Bononie” o vede el în Vidinul modern⁷. Miller așează Bononia tot la Vidin, admițînd dubletul Bononia-Admalum⁸. Novi va fi fost și el un turn de apărare al acestei Bononia-Admalum, probabil spre Sud, tot pe Dunăre.

„A refăcut toate ruinele orașului Ratiaria⁹,” Kanitz a găsit

¹ Procopiu, p. 290.

² Marsigli, secția XV și p. 23.

³ Kanitz, *Donau-Bulgarien u. der Balkan*, Leipzig, 1882, I, p. 67. „In Vurf's Nähe fand ich die Rudimenta... Unzweifelhaft war es eines jener zahlreichen kleinen Castelle, deren Procopius zwischen Dorticum und Bononia gedenkt... Die Reste eines anderen... traf ich zu Rakovica.“ Sau, la Racovița, Miller așează Dorticum, basat pe ultimele cercetări. Am avea totuși o a doua ipoteză pentru aceste localități, pe lângă întăia admisă mai sus: la Vrf (=Vurf), am putea crede că a fost Iudaeus; iar la Novoselo, Gombest.

⁴ Miller, p. 501.

⁵ Argumentul ar fi: menționarea în ordinea așezării geografice, oferită de Procopiu.

⁶ Procopiu, p. 290.

⁷ Kanitz, *o. c.*, I, p. 14: „Vidin, nach der Notitia dignitatum Imperii (aus dem Anfange des 5. Jahrhunderts) das alte Bononia der Römer, nach den Hunnenstürmen von Justinian wiedererneuert; și N. Iorga, *Gesch. des rum. Volkes*, I, p. 106.

⁸ Miller, p. 502. „Ad malum... wohl identisch mit Bononia“.

⁹ Procopiu, p. 290.

la Arcer „fragmente de piatră, „antice”, pe care se cetia numele de Ratiaria¹. Și J. Jung așează Ratiaria tot la Arcer². (— Artscher, Arcer). Și tot așa Miller³, precum și d. V. Pirvan⁴. Din turnul de la Mocătiana a făcut un castel⁵, și din cele ce vom vedea mai jos trebuie să așezăm Mocătiana între Arcer și Lom-Palanca.

Almus a fost și el întărit de Iustinian⁶. Kanitz a văzut aceste ruini la Lom[-Palanca], recunoscînd încă acel castru bizantin⁶. Și pentru Miller, Almus e tot la Lom-Palanca⁷.

„Intr'un mod extraordinar a restaurat întăriturile ruinate de la Cerbus⁸”. Kanitz face observația că Cibrica (Cibra e riul ce a păstrat acest nume pînă în zilele noastre: se varsă în Dunăre) nu e nume slav, ci bizantin, arătînd că în acel loc a fost Cebrus sau Ciabrus⁹. Și Miller îl așează tot în aceste părți: Cibar-Palanca¹⁰.

Dar Iustinian nu numai reînnoiește vechile castele întărindu-le, ci clădește și altele din nou. Așa a fost înființat castelul de la Bigranac și Onos. Spre Răsărit de aceste castele „a întărit ruinele cetății Aëdavensis¹¹. Pentru Bigranae și Onos n'avem însemnări precise: le putem considera a fi fost existente între Cibar-Palanca și Rahova.

La Silvana (la E. de Rahova¹²), Marsigli înseamnă niște ruini de întărituri romane¹³, pe care, urmînd ordinea așezării geogra-

¹ Kanitz, *o. c.*, I., p. 17.

² Jung, p. 134.

³ Miller, p. 502. „Ratiaria = Arzer-Palanka”.

⁴ Pirvan, *Începuturile vieții romane la Dunăre*, p. 153.

⁵ Procopiu, p. 290.

⁶ Kanitz, *o. c.*, p. 85 „Almus an Lom's Stelle zur Römerzeit... Noch heute ist der Umfang des später von den Byzantinern restaurierten Castrums von Almus zu erkennen.”

⁷ Miller, p. 502.

⁸ Procopiu, p. 290.

⁹ Kanitz, II. p. 280. „Von Kaiser Justinian aber wieder neu befestigte Ort auf der Stelle des gegenwärtigen Cibrica sich befand”.

¹⁰ Miller, p. 503.

¹¹ Procopiu, p. 290.

¹² La Rahova a fost Appiaria pe vremuri; nu înțeleg de ce Procopiu n'o menționează. Va fi fost neglijată de Iustinian ca nefiind un punct strategic. De altfel e menționată mai departe (*o. c.*, p. 367), printre celelalte castele ale Traciei, la Istru.

¹³ Secția XVI.

fice a localităților date de Procopiu, le-am putea identifica cu zidurile cetății Aëdavensis de odinioară. Mai pomeniște Procopiu și Variana, pe care Miller o așează la Selanovce¹ (la S. E. de Rahova). Lîngă Variana a fost Valeriana² care se afla pe locul Dealu-vertes³.

„Cu ziduri foarte puternice au fost încunjurate cetățile Casttramartis, Zetnocortum și Iscus.” Dacă pentru Iscus avem mai multe însemnări, pentru primele două n'avem aproape nicio știre în ce privește locul așezării lor. Se aflau în orice cas între Dealu-vertes și riul Ischer. Marsigli apoi înseamnă în acest spațiu Dealu-vertes-Ischer niște ruini romane la Vădin⁴; aici poate va fi fost una din cele două cetăți. Pentru Iscus, Kanitz ni spune că se afla la vărsarea Ischerului în Dunăre, și anume la Ghi ghen⁵, unde și Marsigli înseamnă urmele unei cetăți romane⁶. Jung e de aceeași părere⁷, precum și Miller⁸, și d. Pârvan⁹. La Nordul Dunării, în fața Iscusului, Marsigli înseamnă la Gieți (Celeiu?) ruinele unui monument roman.

Mai în josul Dunării era Palatiolum și „în fața acestuia Sicibida”. Kanitz așează Palatiolum „la 5 km. spre Nord de Ghi ghen”¹⁰. Și atunci trebuie să admitem că Sicibida nu e decît Celeiul. În cazul de față nu poate fi vorba de Sucidava, pentru care Miller dă și lectura Sicibida¹¹. Nu ni putem închipui ca Procopiu să fi făcut o asemenea confuzie: Sucidava e cu totul în altă regiune și apoi e în Sudul, nu în Nordul Dunării.

„Dintr'un vechiu monument a făcut un castel numit Utus¹².” După Kanitz „Utus e departe de Iscus cale de 14 mile... la Moreșani, la vărsarea Vidului” — unde și Marsigli a găsit rui-

¹ P. 503.

² Procopiu, p. 291.

³ Procopiu, p. 291.

⁴ Marsigli, secția XVII și text.

⁵ Kanitz, *o. c.*, III, p. 256.

⁶ Marsigli, Secția XVII și text.

⁷ Jung, p. 134.

⁸ Miller, p. 504.

⁹ Pârvan, *o. c.*, p. 153.

¹⁰ Kanitz, II, pp. 161-2: „Der Brückenkopf-Castell Palatiolum war noch unter Maurikios (588-602) ein Standquartier römischer Truppen“, și Jireček, „*die Heerstrasse von Belgrad noch Constantinopel*“, p. 159.

¹¹ Miller, p. 507.

¹² Procopiu, p. 291.

nele unui castel: pe aici trebuie să fi fost Ultus"¹. Miller crede a fi fost la Găureni².

De asemenea au fost întărite Lapidasia și Lucernariaburgum³, care se aflau, întru cît alte știri mai precise lipsesc, între Mocreșani-Găureni și Nicopole.

„Iustinian a clădit noul castel Securisca"⁴, pe care Miller îl așează lingă Nicopol, la Gurabelii⁵. „Apoi a refăcut ruinele de la Cyntodemus"⁶; și acest nume l-aș socoti variantă a lui Dimo, Dimon, localitate pe care Miller o așează la Beleni⁷; Belina (la E. de Nicopol).

„A făcut și un oraș nou și i-a dat numele Impărătesei: Theodoropolis⁸."

Am ajuns în felul acesta în dreptul Șiștovului de azi, și faptul că menționarea acestuia n'o face Procopiu—căci e exclus ca să fi pomenit toate turnurile și străvechea Novae⁹, nu,—ne face să nu mai înțelegem rostul celor spuse de Procopiu.

Le Quien face confuzie între acest Novae-Șiștov și Novae din fața Lederatei. E clar însă că Le Quien se gîndește la Novae-Șiștov¹⁰, întru cît se ocupă de Scaunele episcopale, pomenind ca prim episcop pe Petroniu¹¹. Nu putem admite însă că supt Theodoropolis ar trebui să căutăm Novae-Șiștov, întru cît Procopiu spune că acest Theodoropolis a fost întemeiat— „a făcut și un oraș nou"— de Iustinian. Iarăși nu se poate crede că istoricul bizantin a așezat greșit Novae în fața Lederatei, în

¹ Kanitz, II, p. 159.

² Miller, p. 504; și lecturile: Vion, Bion, Uto.

³ Procopiu, p. 291.

⁴ *Ibid.*, p. 292.

⁵ Miller, p. 504.

⁶ Procopiu, p. 292.

⁷ Miller, p. 505.

⁸ Procopiu, p. 292.

⁹ Jung, p. 134; Pârvan, *o. c.*, p. 193. „Novae“ („Steeten“ lingă Șiștov).

¹⁰ Le Quien, *Oriens christianus*, Paris, I, 1740 c. 1221-2. „Novae, Novae, inferioris civitas est Hierocli, quae Novensis Antonino, Marcellino Comitū et aliis... Hanc Procopius lib. 4 de aedif. cap. 6 restitutam tradit... Contra Novas in adversa continente turris erat derelicta pridem nomine Literata. Hodie Novomont oppidum Bulgariae esse aiunt circa Istrum.“ — Acciași confuzie la Șincai, *Cronica*, anul 565.

¹¹ *Ibid.*, c. 1221-2: „Inter episcopos qui Nestorio faverat, Petronius episcopus Novae subscriptus“, și V. Pârvan, *Contribuții*, p. 70.

loc să-i deie adevăratul ei loc, întru cit pentru existența Novei din fața Lederatei azi nu mai e nicio îndoială și apoi, mai departe¹, Procopiu menționează Novas,— Șiștov — nu Novae (!), așezînd-o după Tigra și Sucidava. Nu o va fi menționat la locul cuvenit, întru cit poate, nefiînd un punct strategic, nu va fi fost refăcută de Iustinian — și sint și altele în această situație: Tropaeum, de ex.².

„Castelele Tigas și Iatron, în parte dărimate, au fost și ele refăcute³.” Dacă pentru Tigas avem și lecturile — date de Miller—: Tegrîs, Tigrîs, Tigra, Tegra,— atunci Tigas a fost în locul Marotînului de astăzi⁴, iar pentru Iatron (—Iatro, Iatro, Iatrum) avem Iantra⁵ din zilele noastre și riul cu același nume, la Vest de Chrivena⁶ (Crivina?).

„Urmează cetatea Tramacarîsca, căreia-i corespunde pe celălalt țărm Daphne, fundația Impăratului Constantin⁷.” Kanitz spune — nu știm însă pe ce izvor se bazează — că „încă pe vremea lui Constantin-cel-Mare s'a clădit în fața Transmarîscei Daphne (Daphne Constantiniana) ca siguranță contra Goților”, și mai departe crede Kanitz că numele Transmarîsca vine de la numele Argeșului (Marîscus)⁸. În privința Transmarîscei (—Stamarîsca, Trasmarișca, Tramacarîsca, Transmarîca; Procopiu)⁹, toți sint de acord a o așeza la Turtucaia. Cit privește Daphne Constantiniana, e așezată la Spanțov, lingă Oltenița¹⁰. Dincolo de Turtucaia erau cetățile Altena și Candidiana¹¹. Kanitz vorbește de micile castele „Nigrîana (sau Candidiana), Altinum”¹², fără a ni da și identificarea lor. Miller admite și el dubletul Nigrîana-

¹ Procopiu, p. 308.

² V. Pîrvan, *Ulmetum*, I, p. 597.

³ Procopiu, p. 292.

⁴ Miller, p. 505.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ Procopiu, p. 292.

⁸ Kanitz, III, p. 336: „Mannert leitete den Namen Transmarîsca davon ab, dass die Stadt der Mündung des Marîscus (Argîs) gegenüber lag“.

⁹ Miller, p. 506.

¹⁰ Pîrvan, *Începuturile*, p. 55.

¹¹ Procopiu, p. 292.

¹² Kanitz, III, p. 336.

Candidiana, așezind-o între Orgosa și Cadichioiu¹, iar Altinum a fost la Oltina de azi².

Sînt apoi trei cetăți însemnate: Saltopirgus, Durostolus și Sucidava³. Nu putem spune însă unde se afla Saltopirgus în raport cu Siliștra-Durostolus⁴. Pentru Durostorum avem în „Oriens Christianus” mențiunea că primul episcop de aici, Sf. Dasiu, a murit ca martir în timpul lui Dioclețian, pentru că n'a respectat Saturnalele⁵. A treia cetate, Sucidava (Sucidava), pe care Miller o așează la Mirian⁶, are ca prim episcop pe Ștefan⁷.

De mai mică importanță e Palmatis, un castel ceva depărtat de Dunăre; urmă apoi Adina și în fine Tilicion⁸, pentru care știri'e sînt extrem de sărace. Kanitz pomenește un Tegulicium⁹, neidentificîndu-l. Sîntem în ținutul de S. V. al Dobrogei.

Un alt castel, în jurul identificării căruia nu s'a ajuns încă la o hotărîre definitivă, este Sf. Chiril. D. Pârvan, basat pe Weis¹⁰, admite a fi fost pe locul Rasovei actuale¹¹. Litzica, după Netzhammer, care arată că Sf. Chiril a fost episcop la Axiopolis¹², admite dubletul Axiopolis-Sf. Chiril¹³. Și lucrul pare a fi așa, intru cît acesta nu e singurul cas.

Se repară Ulmiton¹⁴ (Ulmetum), neglijînd Tropaeum, pen-

¹ Miller, p. 506.

² Pârvan, *Ulmetum*, I, p. 580.

³ Procopiu, p. 292.

⁴ Le Quien, c. 1227-8; Kanitz, III, p. 256; Jung, p. 134; Miller, p. 506; *Analele Dobrogei*, I, no. 1, p. 37, V. Bogrea: „Durostorum (=Siliștra), de o potrivă celtic”, etc.

⁵ Le Quien, c. 1227-8. „Nollet in festo Saturni impudicitias eius consentire... quod tempore Diocletiani Imp.” Alte amănunte la Pârvan, *Contribuții*, index, sub Durostorum.

⁶ Miller, p. 507; de altă părere I. Neicu, *Sucidava*, în „Dunărea”, I, n-le 5-8. pp. 134-137.

⁷ Le Quien, c. 1229-1230.

⁸ Procopiu, p. 293.

⁹ Kanitz, III, p. 336.

¹⁰ Weiss, *Dobrudscha im Altertum*, p. 44.

¹¹ Harta din „Ulmetum”, I, precum și din „Începutul vieții romane”.

¹² Netzhammer, *Aus Rumänien*, Colonia, 1909, pp. 289-90.

¹³ Procopiu, p. 293.

¹⁴ Procopiu, p. 293.

tru că se avea în vedere „așezarea ei favorabilă pe un mare drum roman, și la răspîntia cu alte drumuri, locale, a înflorit centrul roman de aici încă de la început”¹. În urma săpăturilor făcute la Pantelimonul-de-sus, s’au găsit aici urmele vechiului Ulmetum².

Urmează la Procopiu orașul Ibida³, identificat „ipotetic” de d. Pârvan cu Slava Rusească⁴.

Urmînd același drum principal, se ajunge la Aegistus (—Aegyssus), care nu e decît Tulcea de azi⁵.

În sfîrșit Halmyris, pe care d. Pârvan⁶ o așează la Zapo-rojeni, Moisi⁷ o stabilește la Morughiol. Litzica⁸ era de părerea d-lui Pârvan.

II.

Acum, o lămurire de ordin general.

Lucrurile astfel presintate, ni se pare incompletă explicarea ce ni-o dă Procopiu, în ceia ce privește ridicarea cetăților din Nordul și din Sudul Dunării⁹. Și, în adevăr, cum putem admite că pentru a opri pe „barbarii” din Nordul Dunării Iustinian ridicase cetățile nu numai din Sudul, ci și din Nordul Dunării? Ce interes ar fi avut Imperiul să ridice castele în „locuri barbare” și care castele trebuiau apărate de detașamente ce și-ar fi găsit întrebuințarea aiurea¹⁰? Cred că mai degrabă a-

¹ Pârvan, *Ulmetum*, I, p. 597.

² *Ibid.*, p. 577; Litzica, în „Convorbiri literare”, 1920, pp. 198-205.

³ Procopiu, p. 293.

⁴ *Ibid.*, p. 585; Litzica, *ibid.*, admite ipotesa.

⁵ Pârvan, *Ulmetum*, I, p. 585; Litzica, pentru același lucru folosește pe Miller (p. 509) și C. I. L., n-le 6221, 14441, 14444.

⁶ Pârvan, *Ulmetum*, I, p. 596, *Histria*, p. 582; *Începuturile*, p. 169 și harta.

⁷ C. Moisi, în „Bul. Com. Mon. Ist.”, III, p. 94: „Unde a fost vechiul Halmyris?”.

⁸ *Convorbiri literare*, 1920, p. 205; Brătescu, în „Analele Dobrogei”, I, no. 1, p. 23. „Halmyris (o localitate lângă același lac, mai spre Nord)”.

⁹ Procopiu, p. 286.

¹⁰ E vremea cînd Imperiul întrebuințează trupe de mercenari, care luptau numai pentru generalul lor.

ceste cetăți făceau legătura între Dacia Traiană și restul „Romaniei”, servind—de sigur — multe din ele și ca „emporii”. Erau locurile pe unde Imperiul făcea încă legătura cu micile „Romanii” rămase să-și ducă patriarhala lor viață autonomă în Nordul Dunării: cel puțin acesta va fi fost rolul cetăților din Nordul Dunării.

Pe lângă aceasta trebuie să se aibă în vedere și flota bizantină din acest „fluviu bizantin”, care avea nevoie de unele adăposturi și pe malul stîng. Și această flotă a rămas mult timp stăpîină pe Dunăre.

Cînd, mai tirziu, se vor așeza Bulgarii în Imperiu, devenind cu timpul și pretendenți ai Scaunului imperial, ei nu vor face altceva decît să rupă legăturile pe uscat între Bizanț și ținuturile Dunării, mereu conștiente că aparțin lumii bizantine. Și, tot din această cauză, cînd Bulgarii vor înțelege că zădarnic se străduiesc în jurul Constantinopolei, nu se vor îndrepta în ținuturile Terii-Românești de mai tîrziu,— continuu păzite de flota bizantină,— ci vor apuca drumul care duce spre Panonia, unde încetase existența unei „Avarii” și unde calea era liberă.

Și tot prin aceste cetăți proteguitoare ale elementului romanic, în deosebi în ținutul Silistrei, aș îndrăzni să explic timpuria formare de organizație românească a unui Tatul, Saccea, Chalis, Solomon, Sestlav ¹, pomeniți de Ana Comnena. Și, dacă ținem sama de faptul că și în Nordul Dunării era Daphne bizantină —corespunzînd Silistrei din Sud—, bănuim legătura dintre cei din Nordul și Sudul Dunării. Și tot așa s’au petrecut lucrurile în Banat și Oltenia de azi, unde cetățile erau și pe stînga Dunării.

Prin urmare, adevăratul rol al graniței de cetăți de la Dunăre a fost ținerea strînsă a relațiilor de tot felul cu elementul romanic din Nordul fluviului, de care Bizanțul nu înțelegea să se desfacă ușor, și nu poate fi vorba, deci, de o graniță în sensul unui „zid chinez” și nici chiar în sensul cetăților de la Eufrat.

Remus Ilie.

¹ N. Iorga, *Istoria poporului român*, București, I, pp. 116-117.

Scrisori de studenți români la Paris

I.

Paris, 1865, April 20/8, Boulevard Saint Michel, 41.

Scumpe Costache,

Nu știu cum aş putea exprima via mișcare ce am simțit cetind scrisoarea ta; și voi sînteți ingrați—permite-mi astă expresiune—și iaca de ce: eu singur, cînd eram în țară, în mijlocul vostru, dacă primiam vre-o scrisoare de la cineva din depărtare, care-mi spunea de uritul străinătății, de bucuria ce simte primind scrisori din familie și de la amici, că, cetindu-le, fără voie îi storceau lacrimi de bucurie și altele de acestea, îmi venia să cred că sînt fleacuri, și rideam de stilul ce întrebuița, găsindu-l prea înflorit, numai ca să-și dea mai mare importanța, aflîndu-se în străinătate, care face slăbiciunea junimii. Iată cauza care, fără voie, vă face ingrați în fața mea. Dacă m'aș încerca a-ți arăta tot ce am simțit cetind scrisoarea ta, și ce simt în ăst moment, avînd-o d'innainte-mi, nu m'ai crede, și s'ar părea o exagerație, o exaltare: renunț dar, neștiind de voiu putea reuși, ori de a nu mă găsi prea ridicul. Din toate acestea nu voiu să crezi că blam și mai mult tăcerea ta; oricare sînt scusele ce îmi arăți, le primesc și nici nu voiesc a mai fi vorba despre aceasta, sperînd însă că tot îmi vei mai scrie din cînd în cînd. Sînt destul de convins că n'ai de ce să mă uiți, de și la plecarea-mi nu ne-am putut îmbrățișa; și cauza n'am fost decît eu, sau mai bine rîpedea mea plecare, după cum vei fi scriind.

Dragă Costache, tot ce m'a întristat puțin în scrisoarea ta e regretul că nu puteam fi împreună, cînd am fi mai fericiți, după cum zici; da, iubite amice, am fi mai fericiți; tu făcînd ceva mai mult decît în București, și avînd ocaziune a cunoaște puțin mai bine lumea, eu avînd lîngă mine un amic care mi-ar face străinătatea mai ușoară.

Aici sînt mulți Romîni, e adevărat, dară cei vechi sînt ciocoi, pretențioși și cu idel care nu li fac onoare; cei noi, veniți cu mine, unii prea copilăroși, alții pe cari n'am putut să-i sufăr încă din țară, și cari s'au dat pe păr, cum se zice, cu cei vechi. Demetriade, însurat și cu greutățile familiei, încît nu-mi rămîne decît Arion, care ține locul vostru tuturor, ca și numai eu lui;

dară și el peste puțin se va întoarce în țară, poate chiar în toamna aceasta.

Despre școală și despre viața ce duc, vei fi văzut îndestul prin scrisorile lui Nacu și alții; despre viață, mai cu samă, n'am ce-ți spune decât că nu sînt prea rău; făcînd economii din toate, pot vedea din cînd în cînd cite un teatru, fac cîteva excursii prin prejurul Parisului, și, mai adesea, serile cele senine, bat bulevardele cele mari de colo pînă dincolo, două sau trei oare, încît, prăpădit de osteneală, mă urc pe imperiala vre-unei omnibuse ce mă duce pînă acasă.

Sînt cîteva zile, am fost la Lamarche, unde se țin cele d'întăiu curse de cai cu începerea primăverii. Lamarche e un orașel cu o poziție prea plăcută, la o distanță de cizzeci de minute de parte de Paris, cu drum de fier, pentru care plătești dusul și întorsul 1 fr. și 50 c., așa încît cu intrare, cu omnibusa de acasă pînă la gară și viceversa m'a costat 5 fr.

În acea zi erau trei curse angajate. În cea d'întăiu erau cai cei mai buni ca rasă și iuțeală, căci altfel erau așa de jigăriți încît n'ai fi dat nimic pe dînșii, și încălecați chiar de proprietarii lor. Aveau să parcurgă un spațiu de trei mii de metri, pe coaste, pe ripe și șes, întrerupt de garduri de nulele, un zid de pămînt și vre-o două pîriuri. Ca să-ți faci o idee de lumea ce era adunată, trebuie să-ți închipulești de trei ori lumea de la Tîrgul Moșilor noștri: trăsuri de birjă și de remisă, trăsuri de curte și cupeuri, poștalioane, cabriolete, cavaleri și amazoane, și mulțimea lumii venită cu drumul de fier, căci și o zi prea frumoasă: toate trásurile închise în centrul cursei, cu lumea în picioare sau de-asupra lor, destupînd la sticle de șampanie sau alte vinuri; lumea de pe jos, pe terasă, unde nu era de nasul nostru, căci un scaun costa cinci fr., sau înșiruită pe marginea cursei, făcea un tablou prea plăcut, mai cu samă prin poziția variată a locului unde se țin cursele. La unu' și jumătate s'a angajat prima cursă, numai cu șase cai, căci patru, cari erau angajați, renunțase. Trebuie să știi însă că mîrșoagele alea au putut să-mi dea ideea despre puterea calului; fugiau cu gîtul întins așa de tare, încît într'o clipă nu-i mai vedeai. Trei curse au rămas pe drum, trîntind pe cavaleri de li-au mers fulgii, între cari și pe contele d'Ivry, iar trei au ajuns la termen în mici intervale: l-iu Margareta, încălecată de fiul proprietarului; un

june de vre-o nouăsprezece ani, a câștigat 5.000 fr., al II-lea câștig 500 și al III-lea 300 sau scapă misa înțrării, căci orice cal intră în cursă plătește 200 fr.

Știu că-ți plac cai și de aceia nu știu de te-am anostit până aici. Salut pe frate-tău și familia, ca și pe toți amicii. Scrie-mi cît de puțin, ca să-ți pot răspunde. Până atunci primește îmbrățișarea amicului tău confrate,

A. Stoicescu.

Portretul nu l-am scos încă: îl vei avea. Dă-mi adresa ta mai sigură, căci n'aș vrea să se piardă scrisorile.

(În posesiunea mea. — N. I.)

DOCUMENTE

O descriere olandesă a Principatelor (1687).

Bechryving van Walachien¹.

Dit Landschap wiert eertyts *Flaccia*, of *Falaccia*, na Flaccus, een Romens Oversten, genaamt; want, na dat de Romeinen de *Geeten* overwonnen en uitgeroiet hadden, zoo hebben ze onder den voornæmde Flaccus een Colonie van 30000 Menschen in dit Land geplant. En is alzoo door verloop des tijts deze naam van *Falaccia* in die van *Valachia* verandert; in den Oorlog dien de Romeinen tegens *de Scythen* en *Sarmaters* voerde, was het zoo vruchtbaar en well bewont, dat zy allen voor een groot gedeelte aan zoo machtigen Leger Levens-middelen verschafte. Het heeft ook den naam van *Transalplina* bekomen, om dat het van *Hungaryen* en Transylvanien gescheiden wort door de zeer hooge Alpen, of Bergen.

In't Oosten paalt dit Landschap aan het visrijke Meer, uit het welke de Rivier Hierasus, van de Inwoonders Pruth genaant, zjijn beginzel neemt; in't Zuiden wert het met den Donauw bespoelt; in't Westen grenst het aan *Transylvanien*, aan de Stad

¹ Korte, Beknopte, en Nette Beschryving van de Koningryken Hungarien, Dalmatien, en Morea, Mistgaders de Vorstendommen Zeevenbergen, Walachien, Moldavien, Bulgarien etc. En dee zelve Vestingen en Steenden. Nevens een omstandig Verhaal van het geene, dat omtrent, en zedert de Verovering van Offen, door der Christenen Wapenen is ingenomen. t'Amsterdam By Aart Dirksz Ooszaan, Bockverkooper op den Dam. M. D. C. LXXXVII.

Severinum, alwaar noch tegenwoordig 34 Pylaars van de wonderlijke en vermaarde Brug van Trajanus gezien worden; in het Noorden wort het bepaalt met de Rivier *Hoina*¹, of wel het Vorstendom Moldavien.

Dit Landschap begrijpt in zijn lengte, van Oosten na het Westen of van Polada tot de Bergen die het van Transylvanien scheidt, ruim 64 uren, en in zijn breete van het Zuiden na't Noorden, ontrent de 50 uren gaans.

De Walachers zijn hart, en ruw van aart, beminnen gantsch geen geleertheit, zijn lui en traag in't bebouwen van haar Landen, flordig in hui Huizen, volgen de Griekze Godsdienst; hun taal zweemt een weining na het Latijn, noement Water Apa, en Broot Pai, waar uit men oordeelt dat ze van de Romelnen afkomstig zijn.

En, alhoewel dat dit Land zeer bergachtig is, gelijk alle de andere Landschappen van deze Contreyen en dat de Inwoonders lui traag en verzuimelijk zijn ontrent den Akkerbouw, zoo zijn de geene die bebouwt werden zoo vruchtbaor, dat ze overvloedig het noodige van Wijn, Oly, Kooren, en alderhande Vruchten aan de Ingezeerenen verschaffen. Is door-en-boven ryk van Goud, Zilver, Yser, en Zout-mijnen, die door de gedurige invallen der Turken en Tataren niet bearbeid konnen werden; brengt ook veel schoone en kostelijke Paarden voort, die men Tellen noemt, vloeit overin alderhande tam Vee.

De voornamste handel die by de Inwoonders des Lands met de Armeniers, Jooden, Saxen, Hungaren en Raguzensen wert gedreeven, bestaat in Koorn, Wijn, Wasch, Honing, Huiden, Vellen, Leer, Erten, Boonen en Botter, etc. dat door de zelve voor het meeste gedeelte na Constantinopolen wert gebracht. Die Landschap staat onder den Grooten Sultan, of Turkzen Keizer, en wert door van hen gestelde *Walwode* (*sic*), of *Hospodar* geregeert: deze zijn gehouden, behalven een jaarlijkze tribuit van 70.000 en zomtijts 100.000 Ducaten, den zelven keizer met 1000 Vuurroers en 10000 Paarden by te staan; werden om een haverstro van hun bediening afgezet, voornamelijk als een ander maar grooter tribut belooft te geven, weshalven zy om met Gelt haar

¹ Putna.

in hun staat en in de gunst van de Grooten aan het Turkze Hof te houden, gewoon zijn van de Ingezetenen jaarlijks voor de tiende van hun Honing en Wasch 100.000 Rijksdaalders te ontfangen; behalven dat, ontfangen zy veel gelts voor den tol, die men van de *Candize-* Malvezy-wijnen, als ze door dit Land na Duitslant en Polen wert gevoert, moet betalen. Deze contributie heeft dit Landschap jaarlijks moeten betalen, zedert het jaar 1588, wanneer het zelve daar op voor de eerste mall door Mahometh de II wiert gestelt.

Zedert dat dit Landschap met dat van Moldavien een Provincie van Dacien was, en Opper en Neder-Walachien wier genoemd, is het in twee gedeelt, waar van een de naam van Walachien behouden, en het ander die van Moldavien heeft angenoomen; het tegenwoordig Walachien wert in 13 bezondere Graafschappen verdeelt, welke alle zonder onderscheit door Saxen, Hungaren en de eigen Landaart werden bewoont.

De zelfs voornamste Rivieren zijn d'Aluta, Tetz¹, Jalomicza, Missovo², Bordolach, Pruth, Damboviza, Bistrica, die alle, by na lynrecht nederwaarts lopende, haar in den Donauw ontlasten.

De Steenden van dit Landschap zijn zon getal, en genaamt Tervis, dat de woonplaatze van den Waiwode of Hospodar is, *Braila* en *Targard*³. Het overige Land wert met Dorpen en Hoeven bewoont. By de Stad Targard wert een zwavelachtige en bemachtige aarde gegraven, daar men kaarzen afmaakt, die zoo wel branden als of ze van Smeer gemaakt waren.

Voorname Gebouwen zijn'e geen of weinig, de gemeente Huizen zijn meest aile van Tan en Klei gemaakt, en met Ried en Biezen, die'er oewloedig zijn, gedekt.

Beschryving van Het Vorstendom Moldavien.

Het Vorstendom Moldavien, eertijts groot *Walachien* en *Walachien Cis Alpina* genaamt, en, voor dezen, een gedeelte van Dacien, en als zulks, naderhant, een deel van het Konnigrijk Hungaryen, ontleent zjn tegenwoordige naam van een van hare Rivieren of wel de Burgt *Moldavien*, die in het zelve gelegen is.

¹ Jiu.

² Buzău.

³ Tîrşor?

Des zelfs lengte van het Oosten na het Westen is meer als 60, en de breete van het Zuiden na het Noorden, 50 duitze mijlen, stoot ten Oosten aan de Zwarte Zee en den Donauw, die het van *Bulgarien* scheidt, ten Noorden grenst het aan *Podolien*, waar van het door den *Niester* werd gescheiden; ten Westen paait het aan *Walachien*, en *Transylvanien*; en ten Zuiden wert het van deu Donauw bestroomt.

Dit Vorstendom is bijzonder vruchtbaar, in Kooren, Erten, Boonen, Honing, en Wasch, welke twee laaste voorteeende aan den Vorst jaarlijks wei 200.000 Rijxdaalders op brengen. Levert ook schoone en wel gemaakte Paarden uit; het Land is van Moldavien Heuvel en Dalachtig, en cierlijk met Rivieren doorsneeden.

De Bewonders dezès Lands zijn, gelijk de Walachers, beter Soldaten als Boeren; ook hebben ze van oude tijden veel van de *Polen* en Turken moeten uit staan; in Godsdienst volgen zy de Griekze Kerk, en staan onder den Patriarch van Constantinopolen, hoe wel men 'er ook andere Secten vind.

Dit Vorstendom is eerst door zijn eigene en besondere Vorsten beheerst, daar na door Landvogden, die onder de Protexsie van Polen waren, bestiert, waar op het in den jare 1485, als Bajaseth de II. *Bessarabien* had bemachtigt, onder de macht van eenen *Stephanus*, doenmalls Landvoogt van *Moravien*, en die men wil dat een Soldaat van fortuin was, na dat hy de daarin zijnde Tartaren, Turken en Polen had t'onder gebracht, is geraakt; zijn opvolgers zijn in't gemeen ongelukkig geweest, veel van de zelve zijn opvolgers zijn, ter oorzaak van hun wreedheit, door haar Onderdanen omgebracht, en't is bedenklik dat 'er onden een groot getal van deze Vorsten, die de naam van Woivode hebben aangenomen, geen twe zijn geweest, die hun Saten aan haare Kinderen na gelaten hebben; Sigismundus de I., Konig van Polen, zond zijn Veldheer *Carnowski*¹ tegens de Moldavers, dien hy versloeg, wanneer Johannes tot Waivode verkoren wiert en den Oorloog door dat middel 1598 eindede. *Sigismundus Batthori*, Prince van *Transylvanien*, nam *Aaron*, Waivode van Moldavien, Bontgenoot en Onderdaan van *Polen*, gevangen, stelde eenen *Stephanus Radul*, die hem de

¹ Tarnowski.

voornoemde Aaron in handen had geleverd, in zijn plaats; doch deze wiert van *Samoischi*, Pools Veldheer, wederom verdreeven, en Ieremia Mohila in zijn plaats gesteld; hy vertoog de Tartaren, en dwong naar heden, als meede de Turken, den Mohila voor Woivode te te erkennen; kort daar na wiert *Mohila* door Michaël verjaagt, doch wiert van de Polen andermaal herstelt; zijn Zoon Constantyn, na hem Waiwode geworden, wiert van *Stephanus Tomza*, een Man van fortuin, en die van de Turken beschut wiert, uit deze zijne waardigheid gestooten. *Stephanus Potocki*, Pools Edelman, sogde 1612 den wettigen Waiwode met Wolk te ondeschragen, alsoo het zijn Schoon-broeder was, doch wiert door *Tomza* veerast, vast gehouden, en na Constantinopolen gezonden; *Constantyn*, door d' Tartaren gevangen genomen, eindigde zijne dagen in een onbekende, vuile en straffe gevangnisse, en des zelfs Broeder, *Alexander*, wiert in het Serail van Constantinopolen op gesloten; het bloed kruipende volgens het bekende spreekwoord, daar het niet gaan en kan, deed in den jare 1616. *Samuël Korecki*¹ en *Mighiel Wisniowleski*, bloedverwanten van de genoemde Constantyn, onderneemen den vornoemde Tomza, van de Moldavers al reeds niet zeer bemind, op hunne beurd en met hun eigen Benden te verdrijven. Ze winnen 15 bezondere Veldflagen, doch *Wisniowleski*, in een van deze gezeuvelt zijnde, verkeerde de zaken zeer, gemerkt hun Volk by gebrek van Gelt niet vel betaalt wordende, de zelve aanstoats na zijn dod deinsde en eindelijk het Veld verluten; *Korecki*, echter niet modeloos, houd zig met 500 Mannen te Paard in het Veld, werd door Skinder *Bassa* geslagen, gevangen, en na Constantinopolen gesonden; *Tomza*, eindelijk den Turken niet meer aangenaam zijnde, wert *Gaspar Gratianus* door haar in zijne plaats 1618 tot Waiwode aan gesteld; dog naderhant, by het Turkze Hof verdacht zijnde, om dat hy kundschap met den Keizer en den Koning van Polen hield, wierd hy in den slag van *Cicora*², op den 20 September 1620, door zijn eigen Volk dod geslagen. Zedert dit geval hebben der Turken de volle dispositie over dit Landschap be-

¹ Korecki.

² Tutoara.

houden; gelyk dan 1658 door Mahometh de IV. Georgius Gisca, na de dood van Mathias, tot Waiwode is aangesteld, en alzoo is dit vruchtbare Vorstendom onder de macht der Ottomannen gebleven; alleen heeft Zijn Konninglike Majesteit van Polen, *Joannes Sobletzki*, in deze zijne Veldtogt van 1686, het den *Moldavers* zoo bang gemaakt, da hy de Stad *Jasz* in zijn macht heeft gebracht, die ongeluk afgebrand zijnde, ook wederom by denzelfen verlaten is.

Moldavien wert in twee gedeelt, waar van het grootste deel de eigenste naam behoud, en het kleenste dat aan de monden van den *Donauw*, waar door dezelve in de Swarte Zée valt, grenst, wert *Bes-Arabien* genaamt. Dit laatste is geheel en al onder de macht van den Turkzen Sultan, en zelfs door veel van de *Budiakze* Tartaren, dat groote Landstroopers zijn, bewoont.

De vornaamste Rivieren dezès Vorstendoms zijn de *Sereth*, waar aan de Stadt *Soczana* of *Sockow* legt; de Pruth, waar aan *Jasz* en *Laputzna* zijn gelegen. De *Nester*, een vermaarde Rivier in Polen, en roemruchtig, of over bekend, door de nederlaag van de Polen 1621, maar voor al door de overwinning op den Turken behaalt, doen deze tegenwoordige Koning Johannes de III noch Veldheer was. De *Missovo*¹, die de Rivier *Bardolac*² omfangt, en de Stad *Vestny*³ bevoieit: alle deze Rivieren hebben hunne waterloosing in den Donauwstroom.

De Steeden van het grooste gedeelte dezès Landes, en dat de naam van *Moldavien* hout, zijn maar 7 in getal, als *Sokow*, de Hofstadt van het Vorstendom, *Jasz*, *Targerod*, *Waslo*, *Nicmesz*, *Czarmucz*⁴; geen vaan alle dezelve is van die sterkte, of ze moet heedendaages voet de genne die meester te Velde is bukken. In volgen dat het heyl der Vorsten of wel Waiwoden, en de biewoonders dezès Lands, dat in zijn Kring, behalven de genoemde Steeden, ontrent 3000 Dorpen en gehuchten in zig heeft, alleen bestaat, dat ze een machtig Keiser, en dieze met een jaarlijkze schatting van 180.000 guldens konnen te vrede stellen, tot hun beschermers hebben. Het gedeelte

¹ Milcov.

² Birlad.

³ Vasluui.

⁴ Ceremuş.

dat *Bes-Araben* wert genaamt, en door de Turken en Tartaren voornamentlijk bewoont, leggende tusschen den *Donauw*, *Pruth*, en de *Niester*, heft 9 Steeden, als *Tarista*, *Tekin*, *Monkastro*, *Kilia*, *Kilia Nova*, *Bialograd*, *Orikon*, *Brallka*, en *Suwil*¹, dog die wy zonder daar iets werders van te zeggen, op deze plaats zullen overstaan.

(În biblioteca d-lui Argetoianu.)

Ar fi inutil să se traducă toată această descriere, care nu e fără interes. Un resumat va ajunge.

În paragraful d'întăiu autorul necunoscut vorbește de numele Valahiei, cu obișnuita aducere înaintea a lui Flaccus. Se dau hotarele, cu câteva nume greșite. Locuitorii îi par „aspri“, «fără învățătură», «murdari în casele lor». Dar știe că zic *apă* și *pîne* și că au originea latină. De și leneși, ogoarele li dau roade bogate, în «vin, untdelemn, grâu și tot felul de fructe», pe lângă bogăția de sare și metale, necercetate de frica Turcilor și a Tatarilor. Sînt și cai „frumoși și scumpi“, și multe vite. Negocul se face cu «Armeni, Evrei, Sași, Unguri și Ragusani», cari cumpără grîne, vin, miere și ceară, piel, blănuri, leguminoase, unt, mai ales pentru Constantinopol. Atrînd de Turci, Domnii li dau un tribut de 70—100.000 de galbeni pe an și ajută la războiu cu 1000 de puști și 10.000 de cai. Ei ieau dijma mierii și cerii, 100.000 de taleri imperiali, pe lângă vama vinurilor (de Candia, de Malvasia) ce trec în Polonia. Data de 1488 (așa e de cetit) e fixată, greșit, pentru începutul acestei sarcini.

Sînt treisprezece județe, multe rîuri, citeva orașe, sate multe cu case mici și proaste. Lîngă „Targard“ (Tîrșor ?) e păcură.

La Moldova se dă originea numelui, hotarele, producția (ca mai sus), Domnul luînd de la miere și ceară 200.000 de taleri imperiali pe an.

Locuitorii sînt „mai buni ostași decît plugari“. Se dă aici și ceva istorie. Ștefan-cel-Mare, din „Moravia“, care ar fi fost un „ostaș de noroc“, apoi, către și în secolul al XVII-lea, Ieremia, Ștefan Răzvan („Radul“), Ieremia Movilă, Mihai Viteazul, Constantin Movilă, Ștefan Tomșa, iar un „man van fortuin“, Alexandru Movilă, Gratiani, pentru a sări la Gheorghe Ghica și la războiul purtat de regele Ioan Sobieski în Moldova.

Înșirîndu-se rîuri și cetăți, se arată exact ce e Basarabia, locuită, de curînd, de Tatars și Turci.

• • •

¹ Smil, Ismail.

Documente vîlcene

1.

20 Mart 7184. „Voicul, împreună cu frate-meu Ivaşcu, feciorii popii Vladului, din Râmnic”, vinde lui „Stan, ginerile popii lui Mihăilă” „o pimniţă de piatră”. „Am vândut aciastă pimniţă cu toată seliştea ei, pentru 5 taleri şi jumătate”. Iscăleşte şi „Serafim er., eclisiiarhul ot episcopie”.

2.

„Ps. 20 dn. lt. 7194.” „Tudosie Bulaţi, împreună cu frate-mieu Costandin ot Râmnic”, vinde „jupânului Stan ginerele pŃpei lui Mihăilă din Râmnic”, „o vie de la troian pre lângă vadul Pomănaş şi pre lângă Stanciul Vişenescul, cu loc sterp”, împreună cu partea unchiului Simion, pe 5 taleri, 40 de bani. Marturi: „Părvul Seun şi diiac Mostrop şi Radul Pomănaş”.

3.

10 Iunie 2711. „Goran diiaconul et Râmnic”¹ vinde lui Tudosie logofăt Olănescul „o silişte cu o pimniţă de peatră”, luată „de la mătuşa Stoica”, „alături cu săliştea cumnatu-mieu Părvul”, pe 2 taleri şi jumătate. Iscălesc: „az popa Radu mărt., Stoian ot Râm[ni]e, eu Radul căpt. (?) ot Râmnic, eu popa Dima mărt.”.

4.

5 Iunie 7215. „Stanca ce am fost jupâneasa dumnealui Stan Turcul” dă zapis lui „Costandin feciorul popei lui Stan din Râmnic”. „Luind fiul mieu Goran diiaconul doi boi ai lui Costandin şi băgându-i la plug de au arat într'o zi, şi tâmplându-să de s'au săngerat un bou şi au murit, şi fiu-mieu diiaconul tâmplându-să de au fugit, m'au apucat pe mine ca să plătesc acel bou cu tal. 9 pol, după cum l-au cumpărat el, şi, neavând cu ce plăti, am căzut cu mare rugăciune de m'am aşăzat de i-am dat de la vânzarea cea d'intăi a vii de la troian de la Cireşul cel mal pe vale pe eruga fântănei până în livadea de la cornu şi de ceia parte pă muche, şi i-am dat să-i fie moşie ohamnică în veaci lui şi feciorilor lui şi nepoţilor şi strenepoţilor, toţi să aibă a st[p]ăjni cu bună pace de cătră [tot] neamul mieu”. Iscălesc: „eu Roman ciauş martor, eu Sima Pomeuş (Pomănaş) mart., eu Ghin[ea] Proca mart., eu Oprea Proca mart.”.

5.

28 Iunie 7222. „Andrei Orza din Dobriceani” dă „părintelui

¹ Cf. *Manuscripte din biblioteci străine*, în „An. Ac. Rom.”, XX, p. 51.

popei lui Ion din Dobriceani", „ajungându-mă pre mine vreme de moarte și neavând eu cu ce să mă grijesc", „partea mea de moșie să mă pomenească el și cine să va trage dintr'ânsul în veaci. Însă locul carele este după viaa mănăstirii la părul Oar-zăi pă lângă locul Șubieștilor, carele l-au vândut lui Andronie Popescul, și este loc de vie, carele l-am cumpărat de la Șotani din Dobriceani, însă acest loc este împreună cu al frăține-mieu Mihulii: frate-mieu să ție o parte și eu altă parte; din partea mea dau eu popei să ție 2 părți și ficiilor miei o parte. Și, când am scris acest zapis la moartea mea, fost-au mulți oameni măr-turie carii să vor iscăli mai jos ca să crează": „eu Dumitru boar mart., eu Dima Bocșescu mart., eu Stoica Crețan mart., eu Andronie al lui David mart., eu Stoica snă eg Dumitru mart., eu Gligorie snă eg Băgan mart., eu Costandin Mărșilă mart.”.

(Pe dos:) „Gligorie, ficiorul lui Andrii Orza dăn Dobriceani”, vindē popei Ioan „partea mea care mi se-au venit dă locu dă vie dă[n] deal, care mi-au rămas nevândută de tată-mieu, și acest loc au fost dănpreună cu al uncu-mieu Mihul, și noi am luat omenii bunii carei să vor iscăli mai jos anume, de am inpărțit locul de vie... Iară eu am vândut partea mea cu știrea verilor miei, de bună voia mea”.. Prețul 140 de bani. Marturi: „eu Grigorie mart., eu Radu boar, eu Nicula brat ego, eu Andronie Popescu, eu Chircă Tăiliț mart., eu Ion Rujan mart., eu Stanciul cel negru mart., eu Mihai feciorul Diicului mart., eu Costandin Boșca mar., eu Udrea Crețan mar.”.

6.

14 Februar 7227. „Danciul feciorul lui Tănasiē din Dobriceani” dă preotului Ioan „livadea din Ponoară, care iaste lăncă (sic) locul Grozăveștilor, pre unde voar (sic) fi seamnele și de spre Păi-șale, pre scursura văii, și o am dat să să pomenească părinția miei și frații miei și pre noi. Și aciastă livade o am dat eu de bună voia mea, nu pre bani au de vre o nevoe, ci au rămas de la părinții miei, și acum o am dat pentru sufletele lor, să să pomenească, din partea mea, și, să fie ohabnică popei lui Ion și feciorilor lui în veaci, și Sființia Sa să fie datori a pomeni aceste nume care scrie mai sus la sfânta liturghie, el și feciorii lui”. Marturi cei „care să vor iscăli mai gios”. Scrie „Macarie erm., nepotul duhovnicului Mihail Peștereanul schimnicul cu în-vățătura Danciului”. Iscălese: „eu popa Mihăilă mart., eu Pă-tru Grăzăvăscul mart., eu Ion mart., cumnat Danciul, eu

Costandin nepotul Danciului mart., eu Costandin Boscescu mart., eu Andrei Ungureanu mart., eu Udrea Crețan märt.”.

7.

1-iu Iunie 7235. „Ioana care am fost soție lui Costandin Săul” vinde „dumnealui căpitanului Radul Olănescul”, „fiindu-mi mie nevoe”, o „livadă în dealul troianului”, de la soție, „care livade am cumpărat-o și noi de la jupăneasa Sofica a lui Părvul Olănescul, și aciastă livade iaste în poalele vii diiaconului Radu și merge la vale pă lângă viia jupănului Cărsti la vale până în viia jupănului Cărsta cel gros și pă dă ceaia parte alătúrea cu gardu vii lui Ghiorghe Păuceș, și mai de la deal să alătúrá cu o livăjue a lui Ghinea feciorul lui Dumitru Tabacul și merge până dă în livadea lui Andrei Vișan, unde s’au pus piatră hotară”, pe 13 lei, 44 bani. „Și i-am dat-o ca să-i fie dumnealui moșie ohamnică”! Iscălesc: „eu Radul Ciac. mart., eu Stancu Măgarcea mart., eu Ghinea snă Ciac. mart.”.

8.

21 Iulie 7251. „Ghinea sãn Dumitru Tabacul din Râmnic” vinde „dum. Păh. Costandin sãn Gheorghe Căzănescu”. „Pentru că, fiind eu dator la tatălu dum. cu zapise bune zloți 1.362 și apucându-mă dum. cu judecată innaintea dum. Vel Ban și m’au dat ca să plătesc și, eu neavând cu ce să plătesc, au luat dum. om domnesc cu porunca Mării Sale lui Vodă și, viind aicea la Râmnic, au mersu neguțatori și preoți și oroșeni de au prețuit viia cu locul ei din prejur ce să află în hotarul troianului în tl. 200, și au mai prețuit și vin vead. 140, vad. către bani 3, care face tl. 35, și au mai prețuit și nește scoarțe și părătare drept tl. 60,90, și au prețuit și locul casii în tl. 28,30, care să face suma peste tot tl. 270. Și am dat aceaste toate și mă am plătit, și să aibă dum. a stăpâni cu pace de cătră toți oamenii miei, pentru că am dat de a mea bună voe și cu știrea vecinilor miei. Și, când s’a făcut aceasta, au fost mulți oameni de cinste care să vor iscăli... Și am scris eu cu mâna mea.” Marturi: „Cărstea Iovipan mart., popă Nicula mart., popa Stroe mart., Stan Aprodu, Stan Țap[u] mart., Pătru mart.”.

9.

7260. „Tudora soția Manii Motora din Râmnic” vinde o vie „Molitvei Sale părintelui popei Ștefan” pe 30 de taleri, „murind soția mea Manea și nerămăindu-i alt cevaș nimic în urmă

ca să să pomenească fără decât au avut numai viaa din Furnicani. Deci la moartea lui așa au lăsat cu sufletul lui să să vânză viaa și să i să facă pomene în rânduială până la anul, ca să să pomenească el și fămeia lui cea d'întâi și copii carii sântu robî la Turci, așijderea să i să facă și un sârindar și să să plătească datoriile pe unde va fi dator". „Însă viaa cu pomatul (sic) ei și cu livadea carea iaste în poalele vii și cu livadea din vârful viei și sus până în răpă, și de o parte să răzorește cu viaa Dinii Gănulesii și de altă parte cu viaa lui Vasalachie, pân semnele care am ținut și noi, care să știu de cătră toți." Se vinde „și cu știrea tuturor vecinilor carii mai jos să vor iscăli. Iar, de s'ar scula niscarevași datornici cu vre o pricină, să aibă a-și căuta cu mine cine ce va avea... Am scris eu Costandin dasc. cu învățatura Tudorii." Iscălesc: „popa Ion, prot., eu popa Ion martor, eu popa Badea ot Râmnic mart., duhovnic lor, eu popa Radu ot Rimnic, eu Vasalache vecinul mart., eu Dina vecina mart., eu Ștepan mart.". Întărește episcopul Grigorie.

10.

19 Mart 7282. „Ionichie iromonah de la sfânta episcopie, din preună cu fiul meu Dimitrie", vinde „dumnealui log. Stan" „via mea din Furnicari, însă via cu crama și cu casa și cu jghiabul și cu teascul, și cu tot cuprinsul lor, cu livada și cu pomet în pole și în vărf", cumpărată de la „Tudora, fămeia Manei Motorăi din Râmnic". Prețul e de 45 de lei. „Care fiind dumnealui pă noru-mea Mariuța și fiindu-mi ca un fiuu, i-am lăsat-o cu acest preț, fiindu-mi ca niște fii, ca să mă și pomenească... Și este aci altă vie pă de o parte pă lângă via Dinii Gănuleasei, iar pă de altă parte este pă lângă via lui Vasalachie, care și aciastă vie am fost cumpărat-o eu de la fămeaa (sic) lui Vasalache și de la feciorii lui, și am vândut-o tot dumnealui drept tl. 15, însă cinsprăzeace..., cu știrea tuturor vecinilor care mai jos să vor iscăli." Iscălesc: „eu Dimitrie Post., am vândut, eu Pătru Ciac, eu Dina Gănuleasă, eu Ianaiche eroddiakon mar., eu Pătru Purincă, eu popa Radu mart.".

11.

15 Ianuar 1775. Fie, Doamne, mila ta spre noi, precum și noi nădăjduim întru tine: făcut-am foia de zestre fiicii noastre Ca-trini din ce-i dăm cum arată la vale; Ghen. 15, 1775.

1. sălește de casă în ulița cia mare la scaunele carne jumătate spre ulița cia mare.

- 2 boi mari de 6 vițai.
 2 vaci cu lapte, mare.
 1 față ghiordie de bolecossă cu flori de hir cusută la croitor
 să o dau pă inblănită.
 1 tilivichie de atlas cu flori de hir și inflorită cu sangiap.
 1 rochie de șamalagia cu antereu ei.
 1 rochie de alagia iar cu antereu ei.
 1 tilivichie de lă[nă] inblănită cu veveriți.
 7 ii bune i una de soacră noao.
 2 mărămi cusute hir.
 2 mărămi cusute cu mătasiie.
 1 cămașă de ginere cu margine cu cămășuile lor.
 1 bazma (indreptat) de ginere cusută cu her (sic).
 1 cămașă de ginere (?) i o bázma cusută cu her.
 1 părechie de măneci de nună.
 1 ciciă noă.
 12 gevre[le] de mărăgian.
 1 părechie de cercei de argint poleiți cu aur.
 1 inel de argint.
 1 scoarță de Taligrad i un rămă pe părete. Cluj
 1 strai i părechie de părcitare.
 1 velință pe pat.
 1 ladă.
 1 ciarșaf mare pe căpătăi.
 1 pernă mare i 2 mici i 12 tăere de căsitoriu cu cuțatele lor
 i cu șă[r]vetele lor.
 2 sahanie i căldare mare de ocă 6.
 1 masă mare de 12 coturi.
 1 peșchire de oglindă i un peșchiri de socru.
 12 bazmale cusute cu mătase.
 1 brănișor cusut i o masă mică.
 1 peșchere de șters.
 Aceste toute le făgăduim noi ficei noastre Catrini cu bună voe
 noastră și ni-am pus și degetele în loc de peceti.
 Eu Pătru Ceacă sănt platnic să le dau.
 Eu Iana soția lui Pătru.
 Și am scris eu Păh. Ioan Olănescul cu zisa și cu învățatura
 celor mai sus numiți.

14 Iunie 1779. „Popa Ioan sin popi lui Nicolae Tepsăn de aicea din Râmnic” în judecată cu „Manu diiaconu de la Pie-

trari" pentru „o siliște cu pivnița de piatră din Râmnic du peste rău”. Se arată zapisul lui Goran diaconul, „strămoșu popi lui Ioan” (16 Iunie 7211), iscălit fiind și „Radu sin diiaconu Goran, nașu numitului popă Ioan”. S'a vindut „Catrenii Olănească, soția lui Drăghici Olănescului, cumnata lui Tudosie Olănescu logf. Au dat-o de danie popii lui Nicolae, tatu Manului diiaconu, nepotu sfânt răposatului episcop Clement, după cum să văzu cartea de danie la mâna Manului diiaconu, scrisă de la leat 7260, Iuni 4”. Popa Ioan spune atit „că au pomenit pe tată-său puind legumi intr'acea săliște”. Manu aduce marturi „pă dumnealui chir Costandin Golescu i pă chir Păun starostea de neguțători i pă Preda bărbieriu din Râmnic”. Ei spun că „nici că i-au auzit vre o dată gâlcevindu-să popa Nicolae Tăpșan cu popa Nicolae tatu Manului diiaconu pentru acea siliște”. Manu ciștigă. Iscălește: Ioan Oteteleșanu.

(„Carte de judecată.”)

13.

Februar 1806. „Costandin brat Grigorie arhim. Râmniceanu” vinde „dumnealui chir Radului Baraictariului” „tot cuprinsul meu de moșie din Furnicari, adecă viia cu pometul cât se află, din hotarul Arhanghelului la vale până în casă și cu curătura cea din jos de casă, ce iaste pus și un rând de pruni și câteva vițe, și alătura să hotărăște cu dumnealui, în bani gata tl. una sută”. Iscălesc și „eu Costadi[n] Semendreli, eu Cârstea popă marto[r]”.

14.

26 April 1806. „Gheorghe sin Gheorghie Dorobanțu” vinde aceluiași „ograda mea din Furnicari cu tot cuprinsul meu cât îl am acolo în tl. 34... Inșă semnele moșii sânt aceaste: capul din sus să hotărăște cu Lazu, iară capul din jos să hotărăște cu Ion al Bunii, iar în lat de spre amiază zi să hotărăște cu Dinu David până la un loc, iară de spre miazănoapte să hotărăște cu locul lui Nicolae Mitaznă.” Marturi „oameni de treabă”. Iscălește și pentru soția Tița. Martur: „popa Ion Simpățtru martor!”. Scrie „eu Nicolae dascălul”.

15.

5 Februar 1809 (sa1 1803). „Ioan sin deaconu Costandin ot Bărlog” vinde „dumnealui Postelnicului Dumitru Piietraariul” (sic) „partea tatălui meu de ogradă din dos, orice feli de pomi s'or găsa într'ansa statornici, în tl. 30, adecă treizăci, iar partea mai-

că-mea și a frate-mieu Toma, ce i s'ar cuveni, ne am invoit să ia drept într'altă ogradă ce avem... Am făcut cu voia a toată casa noastră și cu știrea tuturor rudelor și altor rezași, fiind și dumnealui Postelnicu moșnean într'acest hotar după zestre: are a o stăpâni nepreclătit (sic) ohamnică". Marturi: „eu Iosiv diiaconu, Costandin ot Bărlog, vânzători, eu Dumitrana vânzătoare, eu Toma brat vânzător, Pop Gheorghie... martor, eu diiaconu Niculae adeverez, eu popa Dumitru adeverez, eu popa Gherghe adeverez, eu diaconul Niculae adeverez". Scrie „eu Dumitru ot satu Cărstănești”.

16.

2 Novembre 1818. „Eu Iosăf din preună cu soția mea anume Dina, cu fii-meu Ion și cu gineri-meu Stan i cu fii-mea Voica i cu ginere-meu Pătru și cu fii-mea Stana” vind lui Radu „siliștea, care siliște au fost ale mele bune de la părinți”. Vinde „și cu știrea tuturor ginerilor și ale fetelor mele”. Preț 300 de taleri. Scrie Costachi Popa,

17.

12 Novembre 1818. Cele ce din bună voința mea am inzestrat pă Zoița fiica jupănesei Floricăi, care o am avut în casă, pentru a ei căsătorie cum arată.

1000 de lei în bani. Șase zarfuri de argint pentru cafea. Șase filigene, 6 farfurioară de argint, o linguriță de argint pentru dulciță. Un inel de aur cu piatră turciască scrisă, doasprezece talere de cositori, șase tipsii de cositori, un lighian și un ibric pentru spălat de aramă, o căldare de o vadră, doasprezece cuțite de tăiat, doasprezece linguri de cositori, doo șfeșnice de alamă, doo solnițe de sticlă, doasprezece șervete vârgate, s'au dat; doo mese vârgate, s'au dat; doo prosoape: unu s'au dat; o paplomă noao de stambă fața, s'au dat. O saltea iarăși fața de stambă și trei perne asemenea, umplute cu păr, s'au dat; un ciarșaf de paplomă de batistă, s'au dat; un ciarșaf cu saltea iar de batistă; s'au dat. O giubea fața de ghermesut înblănită cu nefea de vulpe și profirurile de jder drept malotea: să să facă. O scurteică de hambriu stacojiu cu coade de jder. Altă scurteică iar de ghermesut de iarnă de purtat care o are: s'au dat amândoao. O rochie de catifea albă, noao; s'au dat. O rochie de stambă stacojie noao; s'au dat. O rochie de hambriu cu vergi de bumbac noao; s'au dat. O rochie de batistă de purtare; s'au dat. O rochie anchinet cu vapeluri; s'au dat. O rochie de hambriu cu flori

dă purtare; s'au dat. O rochie croază purtată; s'au dat. O scurteică cu cacomă dă purtare; s'au dat. O scurteică de catifea albă tră (sic) noao cu cacomă. Un bohcialic de..., cu mărgene cămășii de borangic venetic, bănișor, dă tulpan cu mătase și fir, și o sangulie cu fir și mătase; s'au dat. Un bohcialăc dă socru, cămașe cămășei binișor cusută cu fir și cu mătase, și un testemel; s'au dat. Un bohcialăc dă ginere, cămașa cămășii pânză de venetic, brănișor cusut cu mătase, și o singulie cusută cu mătase; s'au dat. Doao ciarșafuri pentru așternut dă pânză dă casă; s'au dat. Doao legături de zăbranic pentru cap; s'au dat. Un bohcialăc dă Lipsca; s'au dat. Șase fețe de perne dă batistă (sic), patru mici și doao mari și cu pernele lor, un pac cu cengă; trei s'au dat. Cinci cămăși tămești cu piepți dă pânză dă borangic; s'au dat. Doao testemeiuri s'au dat, cămașe dă soacră s'au dat, un tistemel ipac s'au dat. Un tistemel pentru sora soacri; s'au dat. Un tistemel pentru cumnata soacri; s'au dat. O ladă pentru haine; s'au dat. 11. șaizăci pentru o scoarță, să-și facă. O păreche cercei care cum îi... dați. Doi boi dă jug să să cumpere, una vacă cu vițelu ei; să să cumpere.

Ion Vlădescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

18.

20 Maiu 1826. „Ion sin Tudose Micurici” cu soția Catrina vinde „Postelnicului Petraiche Râmniceanu” „do zile de arătură în răstoacă la eleșteu episcopii, care zile am și eu de zestre de la Nicolae Olănescu”, pe 120 de lei. „Am întrebat răzași mei și, nefind ca să o cumpere, am vândut-o dumnealui”. (Scrie și soția, apoi „Lisandru sîn Nicolae Olănescu am vândut”).

19.

20 Mart 1827. Ispravnicii de Vilcea poruncesc „dumnealui vătași al plaiului Cozii” să cerceteze petiția următoare, recomandat de Caimacamul Alexandru Ghica Vel Logofăt la 6.

„Ioan sin răposatul Dumitru Postelnicea ot Pietrari sud Vâlcea” arată că „de iaste acum mai un an trecut au murit o vară a mea, care ținea în căsătorie pă un Ianache Cochînțu, carele având patima beuturi, i-au prăpădit mai toată zestrea, cu care au făcut și un copil și, fiindcă acest Ianache, ca unu ce șadē mai nainte, când trăia vară-mea, iel umbla depărtat de casă și nicio agonisită nu făcea spre a-și chivernisi soția și copilu său, ci mai mult prăpădia, precum iaste știut de toți împrejurenii și că și de mai naintea morți soții sale s'au dus în lume, nemai

întorcându-să măcar a-și vedea copilu ce-l are făcut cu vară-mea". Cumnata Ilinca, soția unui văr, luase moștenirea, dar acum „s'a tras", „lăsând și pă copil de l-au luat un Țigan cu Țiganca sa, care sint ai răposati și l-au dus la satul Roșii în sud Gorj, unde să află șezind vară-mea". „Herbinte" se roagă, fiindcă după pravilă s'ar cuveni a clironomisi eu, iar nu Țigani sau alți streini pă copil, ca să-i port de grijă după cuviință și de rămasurile ce sint pă urmă". Cere a se face listă de avere și a i se da cu copilul. Este și „o puțină moșie cu arândă". „Căci va fi păcat să rămăie copilu lipsit cu totul de dreptele lucruri ale mumi sale, și să plătească datoriile tată-său, carele poci să zic că mai toate ale mumi sale le au prăpădit. Mă rog iarăș să te milostivești asupra acestui mic copil, ca prin dreaptă judecată să fie apărat de cei ce să arată și să vor mai arăta că sint creditori tată-său, rămăind aceia să-și caute cu tată-său, care trăiește, sau cu cele ce va fi având iel. Și cum Duhu Sfânt te va lumina pă dumneata asupra dreptăți".

20.

1-iu Iulie 1828. „Ion Moraru" („ot Fișcăliie") cu soția vinde Postelnicului Petrache Râmniceanu „partea dă vie, rânduri șaisprezece, ce este alătura cu viia dum., dă spre diaconu, în tl. 32". „Și dumnealui să aibă a o stăpăni în pace copii de copii dumnealui, căți Dumnezău-i va dărui." Iscălește: și „Nicolae Ammaz ot Orlești, martor". Scrie Costache Olănescu.

21.

3 Novembre 1829. „Dumitru sin Chiriță, Nicolae Neam sin popa Radu ot Goroiu, Zamfir mazilu ot Bălteni, Ioan mazilu ot Modolia, platnici", arată lui „jupin Dumitrică sin Chiriță din Rîmnic" că „ne-am rugat împreună patru cinovnici ce ne-am aflat aici de Sfinția Sa părintele popa Dima de e-au dat tl. 100, a-decă una sută, în soroc de o lună și pentru osteneală la lună tl. 5... Iar, nedînd bani la numitul soroc, orice cheltuială sau zeciuală să va întimpla să fie tot de la noi".

(Pe Vo.). Par. 20 la facerea zapisului.

22.

20 Novembre 1829. Trei locuitori dau zapis „neputului nostru domnealu[i] Postelnicu Ghiță Capeleanu" pentru un capăt de moșie „ce o are între noi după protimisu ce avem a stăpăni toți frații".

23.

Ție, Domne, mila ta spre noi, precum am nădăjduit și noi
intru tine; foe de zestre a fiici nostre Stanca, cum în jos să a-
rată, însă 836, Noemv. 6.

100, adecă una sută galbeni înpărătești.

Moșia din Furnicari cu tot cuprinsul ei.

Una siliște de casă ce este spre porta cocoani Mirică, ce o
am și eu cumpărată.

Una cărătă noo, ce am făcut acum.

Doi telegari din caii ce-i am, care va voi.

O păreche hamuri.

O cherestea de a-și face casă, ce o am la Orăști.

Un boccialic de nuc.

Un boccialic de socru.

Un boccialic de soacră.

Un boccialic de ginere.

Una rochie noo de ciudrubelin.

Una rochie noo de merțilin.

Una rochie noo de tulpan vârgat.

Una rochie noo de organtin.

Una rochie de baza noo.

Una rochie de stambă.

Una fermenea de dradidam înblănită cu samur.

Una fermenea de dradidam cu pacea de samur.

Una scurteică de dradidan verde lungă, înblănită cu blană
de ris.

2 foi de scorță alese.

1 un covor noo făcut de casă.

2 doo sfejnice de alamă.

6 talere de cositor cu tacimu lor.

12 șervete pentru masă.

2 mesă, una mică și alta mare.

2 prosoape.

4 cămăși de casă.

2 pac de batistă.

1 voal nou de țirg.

1 taclit vârgat de cele bune.

Un ibric cu lighiiianu lui de alamă.

6 zarfuri de argint cu felegenele.

1 una tavă de dulceață de cele bune.

2 lingurițe de argint.

1 pereche cercei cu topaz.

1 inel cu piatră albegră (sic) și diamanturi zece pă dă lături.

1 una saltea de cit noo umplută cu lină.

3 părechi perine ipac dă pambriu cu flori s'au făcut.

2 cerșafuri de batistă noi cusute.

3 perine cu puț, fățile de batistă, au și de... cu horbote de pernă.

Aceste de mai sus date de la noi cu blagoslovenie, iar de la Dumnezeu milă și dar.

Un căzan nemțesc de șeisprezece vedre cu țările lui să ia la bălcu Răureni viitori.

Cuprinsul moșii Furnicari a Ținutului ce veli (sic) să să vorbească deslușit asupra stăpâniri.

...asemene și pentru săliște.

Cheresteaoa să să vorbească că ieste dator a tezlimalisi pă săliște cu însemnare de numirea felurimi.

Bani în moneta pomenită să să vorbască de vremea răspunderi lor.

24.

14 Octombrie 1844. Vodă-Bibescu „pentru un loc din poalele viilor ale lui Ion Birlogeanu, unul din tilhari ce au călcat schitu Surpatele, ce s'au vindut prin mezat și s'au cumpărat de popa Dinu” (raportul spune că „s'au haracladisit asupra lui popa Dinu ot Smioret”).

25.

24 Februar 1848. „Foaie de ispașă făcută de noi, cei mai jos, ispășitorii aleși ai mah. or: Rîmnicu și Cetățuia”, „pentru tăerea urmată la pădurea ce are în Furnicari d. Ghiță Pietraru de către uni din locuitori mah. Cetățuia pe care i-au prins orinduitul vier și pădurar ce-l are pus acolo pentru păzit. Am găsit în adevăr și în frica lui Dumnezeu cum să arată: 61, șaizeci și una, goruni ca paru și mai mici tăeți.” „Dincă Mierlescu, Ristea Cizmaru, Stan Moraru, jurați: or: Râmnicu. Radu Gereea, Dincă zidar, Mihalache Stravinescu, jurați mah. Cetățuia. Marturi: Pătru Gheorghescu, Avram sin Barbu Zătreanu, Radu Vieru, Gavrilă sin Tudor, Nicolae Cojocari”. Pecete cu poștalionul și: Mahalaoa orașului Rîmnic Vl. județul Vilcea.

26.

7 Mart. 1850. „Siliștea noastră ce o avem într'acest oraș Rîm-

nicul Vilcea cu sămnele următoare: din ulița cia mare învecinată din spre miazăzi până în zidul răposatului chir Iordache Mazileanu și de spre miazănoapte cu zidul d. Costache Zoșlom, și spre răsărit până în jumătatea siliștii ce merge cu capul la ulița din gios în dreptul casălor răposatului Răducanu Croitor”.

27.

30 Iulie 1856. Vinzarea la Surpatele: moara, „loc de casă cumpărat de la Podobeică, partea din crivină arătură... și locu din padina cu corni pe care să află sădită o ogradă a casei răposatului Pătru Măciucianu. În stăpînirea morii să va urma cu rindu, adecă o lună de zile dumnealui cumnată-meu și o lună de zile eu supt-iscălitul, și cheltuelile ce să vor face cu ținerea zăgazului (?) în bună stare î cumpărătoarea petrilor și a reparațiilor după vreme să fiie din partea amindorora de o potrive, precum și plata morarului”.

(Originalele la N. Iorga.)

Fatum Iankulae, Palatini Moldaviae¹

Motus itaque Iankula ab imperatore Turcarum dominatione Valachiae, dum non satis in rem esse videret eius fidei se potestatique committere cuius alienum in imperio abrogando perpexisset animum, eam Ungariae partem quae Romanorum Imperatori paret, ubi, salvis adhuc rebus, aliquot arces coemerat, spectavit. Nam, cum dissidium inter duos maximos principes crearet, cogitavit, si foedus rumperetur ad armaque ventum esset, bellum se administraturum; si in fide utrinque et data et accepta conditioni[bus]que pacis perseveraretur, se Palatinatu eiectum iri.

Igitur, cum ita se darent res, in proclivi quod erat, facit, fugam ornat, rem numerat pergrandem, impedimentis aliquot, quae mox in viam progredi iubet, imponit; ipse, quo prius largitione redimeret militum voluntates, continet se paulum, dehinc raptim, una cum non contemnenda Hungarorum, peditum quadringentorum, equitum ducentorum, manu, et compluribus Graecis et Valachis, duabusque maiusculis bombardis tractilibus, cum-

¹ Ms. Academiei de Științe din Cracovia, 1047, fol. 178-187 Vo.—V. anul precedent. n-le 7-9.—Dau acest text, revăzut pe original la Cracovia, cu toate conșuşile de stil, neinterpretabile.

que reliquis impedimentis, in quibus familiam, uxorem seque locaverat, Hungariam versus iter facit.

Non multum processit, quos cum impedimentis premisit nusquam videt, homo ringi (?), deficere animo, dum suos iter diversum a proposito coepisse, dum sibi e manibus eam praedam, quam per vim et insidias in aetatem resserasset, parvo negotio esse creptam sensit. Interea Valachi, tam primi, quam infini ordinis, de fugitivo graviter statuunt, infestis armis advolant, impetum faciunt, supplicium sumere de nefario principe tentant, sed, ab Ungariis clopetariis reiecti, terga vertunt. Militum virtutem¹ nemo insequentium tam impune audax fuit, qui concurrisset, quin, e vestigio traiectus, e vita decederet.

Enimvero Iankula, [videns] in metu esse militum fidem, et implorare et in horas dato auctiore stipendio mercari; illi fortissime hostium impetum in spem ultionis undique sese magis ac magis effundentium sustinere. Tandem, paucis suis desideratis, multis acervis corporum itinere sanguine [im]manibus caedibus Valachiae ultimo funestato nonis septembris ad Sniatiniam pervenit. Commodum ibi sniatinense orae capitaneus aderat, vir praeter generis claritatem, quamvis nondum constantis aetatis, magnitudine animi et rei militaris usu spectatus, caetera catholicus, liberali ingenio, aliquis ex annalium memoria. Iam se ex magno timore rediit Iankula, dum non ita confertum hostem se premere videt; qui infestis armis in ditionem Regis Poloniae longius procurrare non audebat, iam securior in agro sniatinense consistit, suos a maleficio abstinere iubet. Capitaneum muneribus oppugnat ne se itinere ad quod sit profectus prohibeat, rogat. Hic capitaneus se id offertur in loco benevolentiae accipere, verum rem sui iudicii non esse, se huic orae finium custodiendorum, ne quis cum exercitu contra ius gentium irruat, praesidere. Officii sui coronem (honorem?) vita habere potiozem, pati non posse quencquam, non permittente S. R. Maestate, se conferre atque ab eo libertatem transeundi expetere; sin aliter facit, se eundem equum quem dono acceperit admissurum eumque insecuturum.

At Iankulae nihil minus hoc responsum placuit; salutem suam in celeritate fugiendi positam esse intelligens, noctu viae quae ad fines Ungariae pertinet se credit. Tum vero capitaneus, litte-

¹ Vermutamen?

ris ad nobilitatem vicinam, quibus eum ad persequendum armis, finium violatorem, hostem Reipublicae Poloniae, evocet, missis, familiam armat, agrestes cogit, mediatinas tractiles bombarbas Iaslowiecia advehi iubet.

His itaque paratis, cum triginta peditum, equitum maiore numero, perendino die, prima luce, hostem ad Kolaczkowice conspiciatus, aciem instruit; in medio tormenta vehi, utrinque in alis equites incedere, pone sequi agrestes imperat. Iankulam terror invasit; rem pugna in summam dimicationem, et capitis, et fortunarum, reducere non ausus, pecuniam quam in promptu tollerandi itineris causa habebat, militibus, ne suam salutem deserant, distribuit longiusque contendit.

Subsequuntur nostri mediocri relicto spacio, et, dum se dimicare summa exercitus salva non posse animadvertunt, hostem quietum mittunt lacessere, tum se copiam secundae pugnae habituros rati, cum maiores copiae, quae sperabantur, adessent.

Erant Graeci in exercitu Iankulae non pauci, quibus ille se credere dare solebat; ab his consilium petit, num manus cum nostris conserat. Instare hi, at Hungari dehortari: vix esse credendum suam hostes paucitatem non animadvertere, sed in bombardis, quarum iactus globorum sunt hi ut spacio maiore ferantur, quam nostram pertingere queant fiduciam, collocare; magis e re futurum esse si hostes, compositione quapiam elusi, ab armis discedant, tum se facile fuga aliquo inclinatuos. Horum sententia[e] Iankula accedit, colloquium cum nostris petit, impetrat, refert videre se rem ad vim spectare, utriusque exercitus, si congregarentur, praevidere detrimenta, itaque nolle sanguine militum ad omnem casum animo paratorum abuti, magnam se ponere spem in gratia regia, sibi, qui extra noxiam sit, veniam datum iri, ad clementiam se regiam modo, duce defensoreque capitaneo, utatur receptum habere. Ad haec capitaneus, actione oblata potiundi hostis sine discrimine suorum, descendit, insuper se per suos pagos invitandi causa ad Regem eum ducturum recipiens. Confirmatur pacificatio ista iuramento parte ab utraque, Capitaneus, peditibus dimissis, cum equitatu, dum se Palatinum sequi videt, iustis Iazlowieciam versus, ut comaeatum videat, itineribus, contendit, Palatinus, postquam e conspectu suo nostri excessissent, converso itinere, id quod in Ungariam ferebat, capit.

Interim a speculatoribus fit certior capitaneus hostem non servasse fidem, fugae se eo tractu quo in Ungariam itur mandare.

Ille, hoc nuntio repentino inopinoque percussus, quem locum probandae virtutis expectat statuit, igitur se aut vivum aut mortuum gratiam a Republica initurum. Quare iterum agrestium manus contrahit, obvios subsidii causa profectos copiis adiungit, quantum diei tempus est passum perfidos insequitur. Hic quantum celeritas possit cognosci potuit. Dum in via est, fit ad eum cursus undique nobilitatis, atque ita, in horas crescente numero, ad vesperum hosti appropinquavit, iam transmissum pontem in agro ilumacensi interrumpenti.

Pons erat ad radices duorum montium pari altitudinis fastigio parvo intervallo a se distantium, quarum in angustiis postquam novissimi hostes constipati essent, nostri bombardas dirigunt, explodunt, quaternos exanimant. Ubi agrestes rem strenue geri vident, collem ascendunt: atque aliquis incautior, lapide tantum obarmata manu, declivibus spaciis ad hostem se precipitans, pixidiario globo conficitur. Tum nostri, a pugna iniquitate loci deterriti, iussu capitanei multa nocte, qua iter facturum hostem sciebant, periti regionis, antevertunt atque in insidiis ubi non ita alieno loco concurrant et lucem et hostem expectant.

Trepidatur totis castris Iankulae, et, re desperata, ubi illuxit, mittitur ad capitaneum legatus, poscit nomine omnium accipiat se in fidem, timori se cum iter avertissent consuluisse, non ignorare praesidiis interclusum esse Ungariae aditum, ipsum Iankulam dare manus, cum malum quod in praesens esse mallet in diem abire, tum quod iustitia regia, cui se de maiestatis sanctitate amicitiaeque iure laeso purgaturum esse (tum Imperatoris Turcarum et aliis id genus excusationibus), sibi, siquid per imprudentiam offendisset, speraret à S. R. Maiestate, qua est levitate, ignotum iri.

Iterum se dimittit capitaneus ad eiusmodi postulata atque ut iureiurando det fide deditorem, ut sanciret imperat. Facit imperata Iankula, faciunt ductores ordinum. His ita gestis, cum familiaris capitanei, nomine herili, iurasset sine periculo capitis hostem ad S. R. Maiestatem ductum iri, singulis ordinibus deditiorum Poloni praeficiuntur, atque ita Leopolim pergunt,

Ventum est in agrum leopoliensem inclinante meridie, 17 calendis octobris, cum festus dies memoriae Exaltationis S. Crucis ageretur, atque in ea parte quae spectat Haliciam castra locata. Et Palatinus recta in urbem iter continuare volebat, sed re-

pressus est, ne quid milites sui, quorum fides etiamnum dubia, erat, damnum darent. Effudit se undique multitudo studio visendi Palatini incitata, num eandem immunitatem quae moribus inerat duricie quoque oris referet; mirifice vultum fallere didicit. Erat Iankula specie aspectuque placido, facie honesta et quasi in perpetuum risum soluta. Tenebat autem se assidue cum coniuge et liberis, paedagra implicatus, rheda et non modo interventorum conspectum, sed interpellatorum quoque affatum aequo animo tulit. Non irasecebatur, ut in Walachia, si quid moleste accideret, sed quaerebatur potius et, cum esuriret, fame sibi libens equis (ecquid?) periculum esse demisse, multis audientibus, diceret; breviter in Walachia citra iram ferox, in Polonia etiam in ira placidus. Interea capitaneus Magnifico Domino D. capitaneo leopoliensi, spectabilibus consulibus leopoliensi urbe evocatis, consilium de custodia Iankulae deque receptione militum in urbem sine periculo recipiendorum communicat. Deliberatum est, custodiae locus sit arx inferior, suburbana diversoria militibus concedantur, urbe uti ne prohibeantur. Civitas tamdiu in armis quousque de dedititiis S. R. M. statuerit.

Refert ad Palatinum capitaneus crastina die pompam Leopolim ducat oportet, ubi aliquantum subsistat quousque S. R. M. significationem voluntatis suae dederit. Postera itaque die Iankula, ornata principis, summa cum admiratione, inter medios armatos una cum peditatu, equitatu, cum impedimentis, rheda equis iuncta, in urbem ingressus, in arce consistit, ubi ei commorandi locus levandorumque impedimentorum datur. Hic cum habetur aliquot diebus, a capitaneo sniatiniensi perbenigne et caute a S. R. Maiestate cum mandatis Belzecius venit, legati sui fidei capitaneus, cum quo vitam non esset pactus, trudat, subditos suos hungaros, qui hactenus operam Iankulae novaverunt, in Transilvaniam solutis stipendiis dimittat. Fit satis mandato regio. Dum haec ita geruntur, rumor, authore incerto, iactatur Palatinum, cuius id dabatur auribus, cum Leopolim theatrum iustitiae haberet in metu, Sandomiriam aut Crasnostaviam deductum iri. Sed quid eo facturum sit recte vulgus praevidebat. Ecce enim Magnificus Hiacinthus Młodziejowski gravem sententiam S. R. M. asportat, quae tamen in vulgus non affertur. Dum autem quorum intererat diem supplicii sumendi silentio destinant, thesaurum Palatini conscribunt, pridie ante fatalem diem.

Cum iam ex sententia caetera confecta fuerunt. Iankula fit certior de se iam actum esse. Dum illiberalius appellatur, homo nullius bonae rei, dabis Deo supplicium, dabis regi, cogitasne in quanta audacia sis versatus? Sentisne iam fontes sceleratissimorum consiliorum esse apertos? Nihilne te de eventu timuisse itane Regnum Poloniae ludibrio habuisse et foederis religiones quibus tenetur Polonia cum Imperatore Turcarum tentavisse? Plusquam capitale facinus aggressum capitis sequentur poena, prodi. Hic ille videns quid [de] se futurum sit, dum liberorum complexibusque indulget dumque his ultimum vale dicit, media in voce abripitur et in aliam custodiam solumque locum compingitur. Remoti arbitri, solus desidens tremit animo scelerum, conscientia flagrat, quid in se, quid in Valachos, quid in Regnum Poloniae admiserit ante oculos versatur, orbitatem suorum maeret graviter, non potest oblivisci quis fuerit, non sentire quis sit. Dum ita miseri conscientia angore, luctu, metu ardet, interveniunt Religiosi Patres ex sodalitis S. Bernardini, periti linguae germanicae, sermone pleno consolationis dant operam. Tum ille gratum id erga se esse, qui, cum ab ineunte aetate nomen Christo dederit, ita incensus cupiditate divitiarum et dominationis fuerit, ut haec caduca quae sibi perniciem afferunt stulte sectaretur, longe potiora posthaberet consuluisse, quo fortunae temeritate moderaretur inopia affectum fuisse, nunc fere, iam supremo vitae tempore, quomodo sibi progrediendum sit bene cognoscere.

Multa quaes[ti]o, et religionis cui hactenus per speciem deditus fuit pravitatem animique eam inductionem detestanti edicunt Patres, in hoc spacio solitudinis cogitet cum animo suo vivum reconciliari Christo labesque vitae more rituque christianorum purgare velit se, deinde, postquam somno indulserit, ipsi praesto affuturos. Iterum conscientiae incendiis aestuat Iankula, incredibilem accipit dolorem, somno se dat, somnum oculis videre non potest aliter non nisi in cogitandis; quasi morte tabescendo, cum perire nondum possit, perit. Ubi tamen se ex tanta acerbitate recreare vellet, consolationibus quibus christiani utuntur in adversis indulget, atque fere nocte concubia rursus Patres ad se vocat. Ibi tum nullo merito suo optime de se Deum clementissimum meritum esse quod eventum pie mortis eius singulari beneficio reperturus sit, quod, cum, in tanta confusione religionum, pravitati Lutheranorum adhaeserit, occulte pietatem tandem catholi-

corum religionis colere possit, itaque se Christo Deo, Ecclesiae Romanae obnoxium manu quasi ducant ad sancta, se sine detrectatione praeceptis p̄ariturum, suasu Patrum arcana confessione commissa expiat. Postea adventus aliorum sacerdotum consolationi studentium fecit ut variis de rebus sermones caederentur, illucescente iam die S. Venceslao dicata. Ubi vero non ita desperatione perturbabatur, sacrosanctorum misteriorum, porrigente nobili et religioso Ioanne Loszinski ex sodalitate B. Bernardini patre, fit particeps. Interea Magnifici quibus id negotii S. R. M. obedit facto conventu Palatinum evocant et ita S. R. Maiestati visum est causas necis exponunt, mandatum exhibent exemplo tali.

Recitatio: exemplum S. R. M. mandati

Addunt severo quidem at iusto Sacram Regiam Maiestatem conatus vesaniae eius sedare. Decreto nullam in eum iracundiam exercere, sed tot capitalia scelera uno capitis supplicio sancire. Rem omnes numeros veritatis habere vel ipsis Turcis qui de periculo quod Reipublicae Poloniae imminabat litteris ad S. R. M. datis significaverunt testibus. At Iankula obiectorum criminum demisse ac suppliciter auctoritatem defugit, nullius se culpae conscius affirmare et perseveranter loquitur, siquid erga Regnum Poloniae offensum sit, id opera Walachorum subiectorum, in quos propterea teterrimus fuerit, evenisse, Regem se in loco patris iude ab eo tempore cum una in aula Augustissimi Imperatoris Romanorum fuissent habuisse, in quo nunc erga se indulgentiam desiderat; itaque producerent moram interitus sui, Magnifici suum exitum ne praecipitarent, quo S. R. M. compellere coramque ei se abunde purgare queat, deposcebat. Ad tempus nuncius cum litteris Magnifici D. D. Hieronymi Philipowski advenit, ne Magnifici maturarent necem Iankulae, e commodo Reipublicae esse, si, nimirum legatione functus ad Imperatorem Turcarum, arcani quiddam prius ipse cum S. R. M. communicaret. Verum hi censuerunt neque inficiationem Iankulae, neque litteras Magnifici Domini D. Philipowski iusto S. R. Maiestatis iudicio et sententiae [contraire]: posse. Itaque praescribere solvitur concursus. Iankula pectibus (sic) per medios armatos ad locum supplicii vadit. Quam magno dolore tulerit commutationem rerum suarum,

quanta sit vis conscientiae, quantus in his qui letho appropinquat motus sit mentis ex incesso cognosci potuit. Vix ei vitam maeror reliquam fecit, ita tenui valetudine viribusque prope nullius fuit ut fultus utrinque Patribus collegii Sancti Bernardini suspenso gressu procederet, magna expectatione multitudinis. Atque inter eundem crebro liberos nominans, dicebat non sibi, sed illis qui sibi sint in amoribus calamitatem hanc accidisse, sed tamen multorum se factum antecedere. Et, cum celebritatem magnam [ante] oculos tulisset, ingemuit, pluribus se quam quot vitam ademisse. Itaque iusto Dei iudicio, cui alias laeto dederit, eodem perire, sed nullam esse barbariem Valachia aggrestioem, inhumanioem, et, „tam incredibilem calamitate accepta, tamen stare animo in me cura liberorum, uxoris, quos vita cariores habeam, vehementius turbaret, si tam illorum interirem tempore, non adeo quia gladio percutiendus sim laborarem”. Ubi, iam in forum fatalemque locum pervenit, vix dici possit quam incredibiliter illa tanta inmanitas quae nemini antea parcere volebat mortem deprecaretur supplexque etiam ipsi carnifici fieret et erga se misericordia uti quam aliis denegasset deposceret. Quae tam singularis submissio omnium fere commovit animos, ut sibi a lachrimis temperare non possint. Illotunc (?) passim Palatinus uxorem, imprimisque liberos Magnificis commendat, S. R. M. quo erga eos sit benignior, imminente letho pandit palmas, omnes valere iubet, de improvviso in collo ense caeditur.

Ecce vero:

„Iacet ingens stramine truncus

Avulsumque humeris caput, et sine nomine corpus”.

Tandem funus ivit ad coenobium collegii D. Bernardini, ubi iusta funebra soluta, corpus terrae redditum, christianorum sepultura humatum est, animus ad superos potius quam ad inferos evolavit.

Perieras nisi periisses Iankula, te vel arridentis fortunae libidini ita obtemperasse, ut Deum te vel maximum sanctas religiones et humanitatem spreveris et in te durior casus ex tam amplo statu deiecisset, ipsa fortuna secunda magno te malo, nimirum animi interiturum multasset. Plus igitur adversis quam secundis rebus debes ortum, ut fert veritas, non ut tu fingis! Sassus ex umbraculis officinae progressus, cum in Valachia non imperasses, sed argentariam fecisses, cumque te iam digito caelum attin-

gere putasses, arma sumere contra Regnum Poloniae cogitasti. Quam malum est ista dementia! Cur in summum regem Poloniae, a quo incolumitatem principum Valachiae pendere videbas, bono animo non fuisti? Cur tua paedagra gentem bellicosam sub iugum mittere in animum induxisti? Ubi tua illa multorum sermonibus celebrata calliditas, quae mediocris tantum te in dignitate processisse fecerat, nimia vero fraudem capiti tuo struxit. Et certe, si te rex iustissimus et faelicissimus ex sententia nactus fuisset, quantus motus excitasses? Nonne tibi satis fuisset ad diuturnitatem imperii, si saltem benevolentiam Regis clementia insigni tibi conciliasses? Iusto Dei iudicio, atque etiam benigno placidoque in te animadvertit, cuius nempe pecuniarii Palatini pecuarii et quo magis spoliator Valachia esse non poterit, quo neque ipsa audacia audacior est, libido erat voluntas, lex, vis, ratio gladius. Commune igitur hoc habes cum caeteris quod eiusmodi dominatores Valachiae, qui melius parere quam imperare sciunt non nisi in calamitate moriuntur, tu singulari quodam fato, in beata faelicique calamitate atque quae nihil minus quam hoc nomine calamitatis digna est, vitam edidisti.

Publicat de P. P. Panaitescu.

DĂRI DE SAMĂ

Teodor Balan, **Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul „Bucovina”**, Cernăuți 1924.

Cartea începe prin analizarea situației neamului românesc din Bucovina la 1848. Rutenii cereau să se menție legătura cu Galizia. Argumente ridicule se aduceau în sprijin, Timuș Hmilnițchi, „Timofeu”, devenind „Voevod al Bucovinei” pe la 1700” (p. 9). „Minciuni moldovenesti” ar fi fost toate părerile contrare. Nu se uită denunțarea tendinților către „Imperiul daco-roman” (p. 10). Atunci se hotări apariția ziarului românesc „Bucovina” (7 Octombrie). Programul și dezvoltarea foii se cercetează apoi cu de-amănuntul. Un paragraf e consacrat apărării de Hurmuzachești a lui Bariț trimis la Cernăuți supt paza unui Cazac pentru că ofensase în scris pe Ruși (pp. 26-9). Scriitorul ardelean fusese adus de la Cimpina prin Ploiești.

Și oficialii germani voiau un ziar, și primarul din Cernăuți descrie pe „adevăratul țeran bucovinean” ca pe un fetișist po-

litic, de și nu-i lipsește deșteptăciunea; deci nu e necesar ziarul. Oficialii fură representați printr'un ziar rutean din Liov. Se înfățișează și planul unei tipografii.

La urmă, acte oficiale sprijinind povestirea (plângerea lui Bariț din închisoare, Cernăuți, 22 Iunie 1849). Multe scrisori ale lui Al. Hurmuzaki; una a fratelui său Gheorghe și două interesante scrisori românești ale lui Miron Ciupercovici, deputat (pp. 64-5: „acū este slobod a vorbi toate ce este drept”; „ noi sintem acū în drumu acel groznic, de a vorbi la Impăratul singur”). Descrierea împrejurărilor de la 1848 de bietul Miron sint pline de haz, dar și de sens. Vede pe Vienesi în arme, mulți „cum-i pădurea”. El venise și pentru drepturile vechi ale oamenilor din Cîmpulung.

N. I.

• * •

G. Bogdan-Duică, **Viața și idelle lui Simion Bărnuțiu**, ed. Academiei Române, București 1924.

Lucrare foarte întinsă și plină de lucruri nouă, spuse foarte pe larg. Se dau știri asupra istoriei locului de naștere al lui Bariț, în Sălagiu, asupra mediului general ardelenesc din vremea lui, asupra profesorilor lui străini, asupra originii celei mai depărtate a filosofiei lui. E o mină de lămuriri pentru orice studii despre subiect și, tot atit de mult, în jurul lui. E de găsit și o istorie completă, în aruncături de erudiție și critică, a revoluției de la 1848,— și cea mai bine informată. Singura bibliografie bogată din note ar ajunge ca să fixeze valoarea acestei cercetări de cea mai răbdătoare urmărire și a celui mai depărtat detaliu. Se caută pină și originea impresiilor din vestitul discurs de la 1848. Munificența Academiei adauge la aproape 200 de pagini de text încă o sută de documente, cunoscute și necunoscute.

În ce mă privește, n'am pretins niciodată că Bărnuț e un inovator filosofie în ce privește idelle ineseși, dar că aplicarea lor la viața poporului nostru, interpretarea prin romanism a misiunii lui e originală, am spus-o și o mențin, fără a provoca vre-o polemică, dar și fără a o evita, în acest cas ca în oricare altele, înt.e care și acela cu Lazăr, căruia nu i-am tăgăduit niciodată, cum pretinde autorul, valoarea națională. Altfel felii-

cit, ca orice cetitor, pe d. Bogdan-Duică pentru că a descoperit în „Lehrbuch des Vernunftrechts und der Staatwissenschaften” originalul „Dereptului naturale privatu” publicat de elevii lui Bârnuț. Poate că, tipărit de autorul însuși, acest curs ar vâdi izvorul său. Și în „Dereptulu publicu alu Rominiilor” se relevează dese împrumuturi: părerile analizate de d. Bogdan-Duică la pp. 177-8, păreri proprii, ajung pentru a îndreptăți aprecierea mea făcută în treacăt, dar justă (v. p. 179: „consecvența neînfrintă a sentimentului democratic-național”, constatară de critic). Tot așa și pasagiile contra „Domnului străin” (pp. 179-80).

N. I.

* * *

T. Popescu, **Divin și uman la vechii istorici bisericești**, București, 1924.

E o lucrare muncită, de foarte vastă informație și plină de vederi generale, în mare parte juste.

Ar fi trebuit numai concentrare și construcție.

* * *

Traian Simu, **Drumuri și cetăți romane în Banat**, Lugoj 1924.

Lucrarea, splendid tipărită, e scrisă, cu dragoste, într'un stil limpede și plăcut.

Poate că rădăcina dacică Tierna să se afle și la alte nume de ape și locuri, decît cel din Banat, confundîndu-se mai tirziu numai cu Cerna-Neagră Slavilor. „Zurobara” (p. 47) trebuie să fie Zuropara și corespunde, cu alt sufix tracic, Ziridavei (p. 48). Numele de Jidovini al Berzoviei vine, de sigur, de la marile ruini sămănate odinioară acolo.

Se dă și reproducerea hărții lui Peutinger, în care se află și „Lupiones” și „Venedi”, lingă Bastarni-Sarmați și „Paetoporiani”.

* * *

V. Stroescu și N. Pantely Stanciu, **Dobrogea Nouă: pe căile străbunilor**, Bazargic 1924.

Lucrarea e prețioasă prin reproducerea monedelor scite, elenice și romane (unele mai clare; ale lui Kanites foarte șterse).

N. I.

CRONICĂ

În **Adevărul bisericesc** pe 1923 (Mart) părintele Duminecă Ionescu dă reproducerea frumoaselor cruci de lemn, populare, aflate de el la Runcu și în alte părți argeșene; le-a lucrat diaconul Mușat în secolul al XVIII-lea și la începutul celui următor.

În **Arhivele Olteniei**, III, 12, d. G. Mil. Demetrescu dă știri despre Craiova la începutul veacului trecut. În articolul d-lui Karadja despre Turnu-Roșu se menținează călătoria pe acolo a lui John Jackson (**Journey from India toward England in the years 1795, 1799**). D. I. Băcilă publică o hartă a lui Fr. Schwantz, care dă Oltenia supt Austriaci. O baiadă despre Vintilă-Vodă.

În **Arhivele Olteniei** (Septembre-Octobre) d. Alexandru C. Vasilescu tratează despre „Vămile Olteniei supt Austrieci”: întregul material e întrebuințat pentru o expunere precisă. Se dau extrase din cartea d-lui Theodor I. Ionescu. Scurt istoric al învățămîntului din Craiova” (utile știri nouă despre pensioane: Atanasiade, Serghiade, Margot, Clobaridi, Faschide, Cioacă) și despre vechile școli elementare.

D. N. Ploșșor publică un act de cumpărătură de moșie (la Vârbița-de-jos, Mehedinți), al lui Matei Basarab (1648) (p. 432). D. P. G. Bulat urmează cu tipărirea inscripțiilor și notițelor din biserici oltene (Cerneți). D. G. Poboran adaugă la lista de Bani dată de d. I. C. Filitti în aceeași revistă.

Dd. Ioan Darie și Gr. Popescu dau o „geografie a județului Brașov” pentru folosul școlilor primare românești. Statistice multe și nouă.

În **Gîndul Neamului** de la Chișinău, an. IV, d. Iustia Frățiman înfățișează întemeierea la 1765 a unei colonii de Români în Rusia. El prezintă un plan de organizare, cu un „magistrat”, în fruntea „sloboziei”, compus din președinte și patru membri de ședință, afară de secretar și scriitori. Trebuia să se facă în

„slobozie” și comerț, între altele vin de import din țară. Judecata va fi „după obiceiurile noastre și în limba noastră”: Se vor ținea două iarmaroace pe an. Ce șef se recomandă acel care e, de sigur, alcătuitorul proiectului, Emanuil Constantinov, „școlarul tălmăciului Miroljub”, frate cu delegatul emigraților, Mihail, „om învățat în greceasca nouă și veche, în limbile românească și latinească”. Emanuil e vrednic deci de a fi „nu numai corector în viitoarea tipografie, ci și învățător al copiilor noștri și seoretar al obștii noastre întregi”.

* * *

Schițe istorice pline de culoare se dau de d. Nicolae Argeș (N. P. Duță) în **Busuioc de la bătrini, legende și povestiri**. Întrebuițarea faptului istoric și a legendei e făcută cu mult meșteșug. În special începutul „zilei de pomină” e de o mare frumuseță în descripție. Frontispiciile sînt de un lucru foarte delițat.

* * *

În revista **Peninsula Balcanică** (II, 5), știri despre școala românească din Salonic.

* * *

În **Buletinul societății numismatice romine** (XIX, 49-50) d. dr. Severeanu vorbește despre statuia de aur a lui Pharsoiios (monede din Olbia, cu hinterlandul scit: regele Saithapharnes, regele de care e vorba în special, Pharsoiios, poate numai Pharzoz, genitivul Pharzoiio, regele Skyluros, regele Icrisimen). D. Gr. Avakian dă trei monede armenești găsite la Cetatea-Albă (de la regii Hetum I-ii și al II-lea). Se dau, de d. Moisil, știri despre cursul monedelor în principatul muntean la 1848-9 (cu acte oficiale inedite).

* * *

Cartea cea mai nouă și mai cuprinzătoare despre Ronsard e a d-lui Gustave Cohen, **Ronsard: Sa vie et son oeuvre** (lecții la Sorbona).

D-sa crede că originea românească e o înfățișare a „nebuniei” generale într’o epocă doritoare de genealogii ilustre.

* * *

Știri felurite despre România, cu scop de informație și propagandă publică d. J. Arthur Wraubek, consulul nostru în Brasilia, în lucrarea „Um intercambio de grande e absoluta vantagem para o Brasil” (Rio-de-Janeiro 1924).

* * *

Căpitanul N. Cerbulescu publică în **Cinzece din războiu, calesse pe front**, versuri interesante, de sigur, dar nu totdeauna inspirate, ale soldaților noștri. Ce e mai bun, sînt reminiscențe din cinzece obișnuite, care **nu sînt** de războiu.

* * *

În **Junimea literară**, d. G. Oprescu dă un studiu amănunțit asupra pictorului T. Aman, căruia, în sfîrșit, i se face o dreptate prea mult zăbovită. Ca toate studiile autorului, și acesta e foarte bine scris.

* * *

D. Seton-Watson publică asupra Slovaciei (**The new Slovakia**, Praga 1924) o carte plină de amintiri (și de observații personale, de mare preț).

* * *

Despre Mentor și Memnon, Grecii din tabăra persană pe vremea lui Alexandru-cel-Mare, vorbește d. Teofil Sauciu-Săveanu, în „Analele Academiei Romîne”, s. III, t. II, mem. 10 (**Memnon, titularul decretului de onoare atenian, I. G. 2, 356**).

* * *

În **Transilvania** pe Iulie 1924, articole despre Avram Iancu. D. Silviu Dragomir a aflat în Arhiva guvernului revoluționar maghiar din 1848 un raport al unei doamne din Arad, de origine slavă, despre Iancu și tatăl său și o solie venită la șeful român în numele lui Kossuth. Nu era vorba însă de recunoașterea, dorită, a „nației” românești. Murgu trebuia să vie apoi să aducă legea votată la Seghedin pentru asigurarea naționalităților; el nu mai ajunsese în lagărul românesc. D. Lupaș vorbește despre ultimii ani ai eroului. D. T. V. Păcățianu dovedește că Iancu-și zicea, nu numai „prefect”, ci „general”. Tot d. I. Lupaș arată cum a scăpat în Țara-Românească Nicolae, viitorul Nifon Bălășescu.

În broșura d-lui Pietro Orsi, **Robilant, Depretis e il parlamentarismo**, Veneția 1924, se arată cum Robilant, invitat a primi Ministeriul de Externe, în 1855, răspundea regelui său că „trebuie pus un friu aceluia parlamentarism năvălitor, care, contra adevăratului spirit al oricărei constituții, se impune guvernului și la orice act al lui. Se știe bine afară că guvernul e la dispoziția curentelor parlamentare, veșnic schimbătoare, care nu sînt măcar opera partidelor, ci sînt create de ambiții, de supărările personale ale citorva ambițioși. Ce credit pot deci aștepta să aibă glasul unui Cabinet, al unui ministru de Externe, despre care toți știu că nu vor rezista la cea mai mică suflare de vînt protivnică pentru a face loc altui necunoscut?”

* * *

Pentru sensul medieval al cuvîntului de jude, d. profesor Charles Seitz din Geneva îmi comunică acest pasagiu din actul de la 1-iu August 1291 al unirii cantoanelor Uri, Schwyz și Unterwald.

„Communi etiam consilio et favore unanimi promisimus, statuimus ac ordinavimus ut in vallibus prenotatis (Uri, Schwyz et Unterwald) nullum **iudicem**, qui ipsum officium aliquo precio vel peccunia aliquantulum comparaverit, vel qui noster incola vel provincialis non fuerit, aliquatenus accipiamus vel acceptemus”.

* * *

În cronică lui Arnold de Lübeck, V, 26: „inter haec exercitus peregrinorum **apropiabit**”.

* * *

Nichita Choniate vorbind (cartea VII, cap. II, din trad. Cousin, pe care o am la îndemînă) de eunucii cari nu știu grecește, îi asemănă cu stincile care nu prind ecoul **cîntării ciobanului**.

Același spune că Alexe Comnenul, nepotul Împăratului Manuil și Păharnicul lui, fusese exilat de Andronic „în Scitia” (**Andronic**, I, VII). Ceva mai departe, se arată că Alexe, fiul natural al lui Manuil, a fost trimis la Chele, deci Chilia (I, X).

* * *

Poesiile imitate după Alecsandri, sau, mai bine, alcătuite original, după originalele poetului român, ale lui „Rocaresco” (Antonin Roques), au apărut întâiu în *Journal pour tous*, din Paris, pe anul 1685. Găsi macolo: **Grue Grozovanul, Mănăstirea Argeşului, le Voile et l'anneau**, cu versuri ca:

Une Roumaine adorée à la ronde,
Maritzica, sur la colline blonde.

Bujor, le Guerrier et la jeune fille, Zamfira, ba chiar **Le cheik Adel, Une Nuit d'été, la Parole et le silence** şi **Les deux frères**, care nu-s româneşti.

* * *

În două numere ale „Telegrafului Român” şi „Gazeta Transilvaniei” (n-ic 115—6) pâr. I. Prişcu dă ştiri scoase din inscripţii şi documente locale despre mormintele de la Sfinţii Nicolae din Braşov ale familiei Racoviţă.

Autorul are dreptate cînd crede că aici trebuie să fie şi oasele lui Basarab Laiotă.

O însemnare din 1674 arată că „la locul Brinei” a fost pus trupul Despei, soţia lui Dumitraşcu Racoviţă. În acelaşi loc e îngropată „Doamna Bălaşa” (fata Brîncoveanului de sigur) şi Păunica, fata, de şaisprezece ani, a generalului Mihai Cantacuzino, autorul Genealogiei (ea a murit la 1-iu Maiu 1771, fiind acum soţia lui Constantin Cantacuzino). La 1774 răposa la Braşov mama lui Dumitraşcu Racoviţă cel nou (tatăl său, Banul Dumitraşcu, e îngropat la 1810); se dă lista de odăjdii dăruite şi se face pomelnicul familiei. La 1808 Dumitraşcu îşi isprăvia zilele tot la Braşov în 1820.

Studiul e foarte bine făcut şi şi-ar fi găsit locul şi într'o revistă de specialitate.

* * *

În muzeul bisericii S. Georgio dei Greci se vede portretul învăţatului „Vlah” Gherasim, Cretan, arhiepiscop de Filadelfia, cu această însemnare: „Gerasimus Vlachus, Cretensis, archiepiscopus Philadelph. bibliothecam, inter alia, et plures quorum operum mss. codices nostrae ecclesiae et nationi legavit. anno MD LXXXV. aetatis suae LXXVII”.

* * *

Pentru cîntăreți ambulanți de balade și în secolul al XVI-lea, d. Veress dă în Socotelile regelui Poloniei Ștefan Bathory la 1581 „moscoviti chytaroedi”.

* * *

Pe un Simion Tesalonicul (București 7273), la urmă: „Aciastă carte care să nu[me]ște Thesalonih iaste al grămăticului Thomei, de la satul Alămor, să se știe: 1774 Iulie 4”. Alămorul e un sat în Sud-Vestul Ardealului.

* * *

În **Anuarul Institutului de istorie națională** din Cluj, d. N. Bănescu întregeste cunoștințele noastre despre bizarul geniu filologic al lui Dimitrie (Daniil) Filipide și dă și traduceri din Geografia României de dînsul.

* * *

În **Étude sur le rhotacisme en roumain**, d. Al. Rosetti dă și o ediție nouă a scrisorilor cu rotacism din Bistrița.

O îndreptare la o îndreptare. La p. 61 se afirmă că greșesc pînd scrisoarea lui Jurj Pogan la 1594, dat fiind că Urban Waidner nu era atunci birău. Eu n'am spus însă acolo decît că năvălirea Tatarilor, amintită în scrisoare, s'a „săvîrșit” în 1594, și am arătat insumi anii de administrație ai birăului. Nouă e scrisoarea lui Voronec Torciul din Cîmpulung (foarte prețioasă listă de obiecte). La No. III, d-sa a cetit numele lui Gheorghe al Mosostoaii (?). Deslușire a n-lui IV. N-l VII e dat întreg, pe cînd nu se afla la mine decît un resumat. E nou n-l IX, prin care Iurașeu, Vornic de Cîmpulung, anunță înmurea lui Alexandru Movilă. N-l X e la mine în parte, nu ca resumat.

* * *

În **Luminătorul** de la Chișinău d. Șt. Berechet reproduce unele din însemnările de pe manuscriptele tipărite odată la Neamț pe care le-a dat Iașimirschi. Între altele aceia din anul 1661 care vorbește de moartea la Constantinopol a lui Vasile Lupu: „și l-au adus ficiorul în țara Moldovei și l-a îngropat în Iași la a lui mănăstire la Trei Sfetitelia”. E vorba și de „ploaia de

griu și de orțu între lași și între Țoțora" și de foamețea cu „pine, rânși și de paporă" (p. 41).

* * *

În **Archeografo triestino** pe 1924 se vorbește (de Venceslav Pli-tek) despre șederea la Trieste a lui Ieronim Bonaparte și a soției sale, care refușase să-l părăsească, de și era princesă de Württemberg. Poartă uniformă de general rusească; populația îl face „eine". Iși zice: conte de Hartz. După întoarcerea lui Napoleon se cere, de Metternich, plecarea la Praga a „contelui" (p. 129). Ieronimi preferă fuga. Soția, Toinette, rămase (p. 143).

În același număr se publică tratatul despre ciumă al lui Giovanni de Albertis (e vorba de pestilența din 1347), cu o introducție asupra epidemiilor din secolul al XIV-lea.

* * *

La mănăstirea Neamțului se publică a treia ediție din legendele despre Ștefan-cel-Mare adunate de d. Simion T. Kirileanu (**Ștefan-Vodă-cel-Mare și Sfint, istorisiri și cîntece populare, strînse la un loc de...**). Se revine la orînduirea din ediția I-a (pe a doua o orînduisem eu altfel). Sînt și legende nouă. Se adaugă cîntecele, autentice și false (la Alecsandri). Cîteva sînt cărturărești slabe; ele nu meritau să fie adause.

* * *

Fetița care și-a însemnat amintirile de călătorie în eleganta broșura **Între Nord și Danărea noastră**, d-ra Magda D. Nico-laescu, a făcut bine nelăsînd să se piardă urmele unei călătorii în Polonia, Danemarca, Suedia, Germania și Cehoslovacia, în cursul căreia a dovedit că știe să vadă și poate să povestească.

Ilustrațiile sînt multe și unele foarte reușite.

* * *

Statistice și observații interesante în cartea d-lui Petru Suciu, **Probleme ardelenne, reforma agrară în Ardeal, problema orașelor ardelenne. Clasele sociale în Ardeal** (Cluj, 1924).